

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Romistika

Praha 2007

Pavel Kubaník:

Jazykový kontakt: vliv češtiny na romštinu

Language Contact: Czech Influence on Romani

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Elšík
Oponent: PhDr. Jan Červenka,
Ph.D.

**Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a
že jsem uvedl všechny použité prameny a literaturu.**

Pavel Kubaník

Poděkování:

Děkuji všem, kteří mi pomáhali.

Resumé

Jazykový kontakt: vliv češtiny na romštinu

Tato práce se zabývá aktuálním jazykovým kontaktem češtiny a romštiny, konkrétně pak vlivem češtiny na romštinu.

Kontakt zmíněných jazyků netrvá o mnoho déle než šest desítek let. Samotný jazykový vliv češtiny na romštinu tedy není tak masivní jako vlivy předchozích kontaktních jazyků severocentrálního dialektu – maďarštiny a slovenštiny.

Práce se opírá o analýzu dvou nahraných rozhovorů mezi autorem této práce a rodilou mluvčí daného dialektu, která patří ke druhé generaci Romů narozených již v českých zemích. Mluvčí tedy má pouze omezený nebo žádný kontakt s předchozím kontaktním jazykem.

V úvodu tato práce shrnuje základní sociolingvistické faktory související s kontaktní situací a to jak obecně, tak v konkrétním případě respondentky.

Stěžejním bodem práce je popis hranice mezi adaptovanou lexikální výpůjčkou a (ne-adaptovanými) jedno- a víceslovnými úseky češtiny v romském textu.

Jednotlivé oddíly se zabývají gramatickými slovy, diskurzivními markery, „institucionálními“ / „kulturními“ přejímkami, jazykovou alternací mezi větou a dovětkem (tag switching) a dalšími důvody jazykových alternací v rámci konkrétní promluvy.

Summary

Language Contact: Czech Influence on Romani

This paper surveys the issue of the current contact between Czech and Romani, particularly the influence of Czech on Romani.

The contact between the two languages has not lasted much longer than six decades, and so the Czech influence on Romani is not as heavy as it is in case of Hungarian and Slovak, the former contact languages of the variety we focus on, the North Central dialect of Romani.

The paper is based on two recorded dialogues between the author and a native speaker of the dialect. The latter is a member of the second generation of Czech-born Roma, who has no or only limited contact with the previous contact language.

The paper briefly summarizes the main sociolinguistic factors involved in the contact situation, both in a global and in a case-focused perspective.

The core of the paper is an analysis of the boundary between fully adapted lexical borrowings on the one hand and (un-adapted) insertions of one- or multi-word Czech expressions into Romani on the other hand.

Individual sections of the paper deal with topics such as grammatical words, discourse markers, institutional or cultural borrowings, tag switching, and multiple reasons for language alternation within a particular discourse.

Obsah

1.	<u>Úvod</u>	3
1.1.	Jazykový kontakt	3
1.2.	Romština a její mluvčí	4
1.2.1.	Příchod Romů do Evropy	4
1.2.2.	Romové a romština v českých zemích a na Slovensku po II. světové válce	4
1.2.2.1.	Romština v českých zemích v 2. polovině 20.stol	5
1.3.	Romština jako jazyk v kontaktu	6
1.4.	Výpůjčky	7
1.5.	Přepínání kódů	7
1.6.	Přejímání a přepínání	8
2.	<u>Korpus</u>	9
2.1.	Objem a charakter korpusu	9
2.2.	Sociolingvistické faktory	10
2.3.	Idiolekt - dialektní prvky, kompetence	11
3.	<u>Kritéria rozlišení přejímky a přepnutí</u>	13
3.1.	Identifikace přejímky v romštině na základě morfologie	13
3.1.1.	Substantiva	13
3.1.2.	Adjektiva	15
3.1.3.	Verba	15
3.1.4.	Adverbia	16
3.1.5.	Ostatní slovní druhy	16
3.2.	Frekvence užití	17
3.2.1.	Romština, slovenština, čeština	17
4.	<u>Analýza romského korpusu</u>	17
4.1.	Morfologicky nepříznaková cizí slova	17
4.1.1.	Morfologicky nepříznaková slova bez romského ekvivalentu v korpusu	18
4.1.1.1.	Slovenská vrstva	18
4.1.1.2.	Ostatní morfologicky nepříznaková slova bez romského ekvivalentu v korpusu	19
4.1.2.	Morfologicky nepříznaková slova s romským ekvivalentem v korpusu	21
4.2.	Morfologicky příznaková slova	25
4.2.1.	Substantiva	25
4.2.2.	Ostatní morfologicky příznaková slova	26
4.2.3.	Institucionální přejímky	27

4.3.	Morfologicky příznaková slova - slovenská vrstva	28
4.4.	Víceslovné úseky češtiny v romském korpusu	29
4.4.1.	Potíže s členěním jazykových alternací	29
4.4.2.	Komentáře	31
4.4.2.1.	Řetězení funkčních slov	31
4.4.2.2.	Citace a tagy	32
4.4.2.3.	Metajazykové komentáře	33
4.4.3.	Kalkování frazeologie	34
5.	<u>Závěr</u>	37
	Seznam zkratk	38
	Bibliografie	39

Příloha – Jazykový korpus

1. Úvod

Tato práce se soustředí na jazykový kontakt mezi češtinou a romštinou, který započal s migrací Romů ze Slovenska do českých zemí. Doba kontaktu je poměrně krátká na to, aby se vliv češtiny nějak výrazněji projevil, nicméně zejména u třetí generace v rodinách poválečných migrantů je tento jazykový kontakt patrný.

Základem analýzy vlivu češtiny na romštinu je idiolekt jediné mluvčí. Neklademe si tedy za cíl podat celkový obraz vlivu češtiny na romštinu (byť jen u nejmladší generace mluvčích), ale snažíme se na základě detailnějšího popisu upozornit na jevy, které by mohly být obecné.

Samotná analýza jazykového vlivu se pak soustředí zejména na dva související a v mnohém propojené jevy - přejímání lexikálních jednotek z češtiny a alternaci češtiny a romštiny v rámci promluvy.

Vlastním cílem této práce je popsat "hraniční pásmo" mezi morfologicky adaptovanou přejímkou a vkládáním víceslovných úseků češtiny do romského diskurzu. Zatímco periferními body analýzy jsou na jedné straně adaptované lexikální přejímky a na straně druhé diskurzivní užití jazykové alternace, jádrem analýzy je přejímání gramatických a diskurzivních slov spolu s popisem víceslovných neadaptovaných úseků češtiny v korpusu a pokusem o interpretaci jejich užití.

1.1. Jazykový kontakt

Snad všechny jazyky světa byly v některé fázi svého vývoje ovlivněny jiným jazykem (Winford 2003; 2). Samotná míra ovlivnění jazyka závisí na mnoha lingvistických a obecně společenských faktorech. Patří mezi ně například typologická blízkost jazyků, délka a intenzita jazykového kontaktu, velikost (etno)lingvistických skupin v kontaktu a jejich společenský status, způsob a funkce kontaktu těchto skupin, motivace užívání jednotlivých jazyků atd.(tamtéž).

Kontakt jazyků může vést k vytvoření nového jazyka (příkladem jsou tzv. nové angličtiny v bývalých britských koloniích), k jazykové směně, tedy situaci, kdy jedna ze skupin přechází na jazyk druhé skupiny a svůj vlastní jazyk postupně ztrácí, jednotlivé skupiny mluvčích si svůj jazyk mohou samozřejmě také zachovat (Winford 2003; 10).

K jazykovému kontaktu dochází v různých podmínkách. Winford (Winford 2003; 26-28) je bez ambice na vyčerpávající výčet shrnuje do několika základních kategorií. Na jedné hranici spektra stojí monolingvní mluvčí, jejichž jazyk není ovlivňován stabilním a přímým kontaktem s mluvčími jiných jazyků, ale skrze individuální cestování, vliv školy, médií, církve atd.(tamtéž). Tato situace v zásadě platí pro "české etnikum".

Uprostřed škály se nacházejí různorodé bilingvní či multilingvní komunity (Winford 2003; 26-28). Může se jednat o komunity se stejným společenským statutem sdílející jedno území, přičemž každá z těchto skupin užívá a rozvíjí svůj jazyk a učí se jazyku skupiny druhé (vlámština a francouzština v Bruselu, francouzština a angličtina v Montrealu). Vysoký stupeň individuálního bilingvismu je typický pro národnostní komunity mimo vlastní stát (např. Hispánci v USA).

Další skupiny bilingvních mluvčích zmíněné škály tvoří minoritní etnolingvistické skupiny, které se buďto od majority v určité míře jazykově distancují (Baskové ve Španělsku) nebo svůj jazyk a jazyk majority každodenně užívají a oba jazyky považují za rovnocenné přinejmenším v určitých jazykových doménách (např. jazyk domácí komunikace vs. jazyk používaný při komunikaci s příslušníky majority, na úřadech apod.). Tuto situaci, kdy můžeme jazyky rozdělit na prestižní (H "high") a nízkou (L "low") varietu, které se funkčně doplňují, nazýváme diglosie.

Prolomení etnolingvistických hranic, úpadek diglotického vymezení a samotného bilingvismu vede k jazykové směně. Ta je častá u minoritních skupin pod silným kulturním tlakem majority (sem můžeme zahrnout např. imigranty /případně jejich potomky/ v nových zemích).

V některých situacích dochází k propojení H a L variety a vzniku nového jazyka (zmiňme opět nové angličtiny v bývalých koloniích), jinde si mluvčí udržují multilingvitu (různé oblasti v Indii).

Všechny tyto situace a okolnosti jazykového kontaktu mají na jazyk různý dopad - dochází k jazykovým výpůjčkám (lexikálním i hlubším, gramatickým), střídání a míšení jazyků v rámci probíhající konverzace mluvčích (tzv. přepínání kódů) a podobně (Winford 2003; 27-28).

Jazykový kontakt je podstatný také pro historický vývoj romštiny a současné postavení tohoto jazyka v České republice.

1.2. Romština a její mluvčí

Romština je novindický jazyk patřící do indoevropské jazykové rodiny (Šebková, Žlnayová 1998; 8), kterým mluví odhadem asi 3,5 milionu mluvčích, obvykle označovaných apelativy Cikán (Zigeuner, Gypsy atd.), kteří ovšem sami sebe označují obvykle etnonymem Rom (Matras 2002, I). Romové se dělí do mnoha subetnických skupin a romština pak do mnoha dialektů (viz Matras 2002; 5-13).

Celosvětově je počet Romů mnohem vyšší než počet mluvčích romštiny, což je zapříčiněno jazykovou směnou jak téměř celých subetnických skupin Romů, tak jednotlivců v rámci skupin, které si jinak jazyk zachovávají.

1.2.1. Příchod Romů do Evropy

Romové přišli do Evropy z indického subkontinentu přibližně v 10 - 11 století (Soulis 1961; cit. podle Matras 1998; 1) po několikasetletém pobytu v Byzantské říši začali od čtrnáctého století migrovat dále do Evropy. (Fraser 1992; cit. podle Matras 1998; 1).

"V 14. století nebyli Cikáni už žádnou zvláštností ani ve střední Evropě," (Horváthová 1964; 36) na území Uherska byly ovšem první skupiny Romů zaznamenány již počátkem 13. století (Horváthová 1964; 33). Na území dnešního Slovenska se Romové začali usazovat zřejmě v 15. století, konkrétně na Spiši, která patřila k nejbohatším regionům Uherska (Horváthová 1964; 97).

Zatímco usedlý způsob života byl od té doby charakteristický pro většinu Romů na území dnešního Slovenska, v prostoru dnešní České republiky žily až do II. světové války převážně skupiny kočovné.

1.2.2. Romové a romština v českých zemích a na Slovensku po II. světové válce

Na konci druhé světové války se Romové z českých zemí a na Slovensku nacházeli v naprosto odlišné situaci. Přibližně šest stovek z více než šesti tisíc Romů,¹ kteří před válkou pobývali v českých zemích, se vracelo do svých domovů z koncentračních táborů, případně z úkrytů. Počet romských obětí války na Slovensku není znám, proti Kenrickovu odhadu 1 000 obětí se Hübschmannová ohrazuje (Hübschmannová 2005, 16), rozdíl mezi osudem českých a slovenských Romů je ale patrný (k důvodům blíže viz Hübschmannová 2005; 52-53; případně Horváthová 1964; 170)². Dnešní "romské osídlení" České republiky je téměř výhradně důsledkem poválečné migrace Romů ze Slovenska, kteří sem přicházeli spontánně nebo na pobídky náborářů za prací.

Většina Romů z první migrační vlny přicházela do Čech na krátkou dobu, bez cíle usadit se v neznámém prostředí. V Praze, Kladně (Pavelčíková 2004, 30) nebo Rokycanech (blíže Ferková 95; Šebková 2006) se ale najdou rodiny, které se zde natrvalo usídlily již těsně po válce. Širší trvalé usazení Romů ze Slovenska v českých zemích probíhalo hlavně v 50. a 60. letech, ale i v následujících dekádách. Oproti původnímu venkovskému prostředí žije větší část Romů v České republice ve městech.

1.2.2.1. Romština v českých zemích v 2. polovině 20.stol.

V České republice, stejně jako na Slovensku žije nejpočetnější skupina mluvčích severocentrálních dialektů, menší skupina mluvčích jihocentrálních romských dialektů, dále pak nezanedbatelný počet Romů mluvčích lovářskými dialekty a velmi málo mluvčích sintštiny (blíže viz. Elšík 2001). Počet Romů v České republice bývá odhadován na 200 tisíc (Elšík 2001; 3).

1 Číslo se mírně liší, nicméně počet přeživších Romů se vždy pohybuje kolem desíti procent.

2 Podle soupisu z r. 1947 žilo na Slovensku více než 86 000 Romů, v českých zemích v té době pobývalo přes 16 000 Romů, logicky převážně migrantů ze Slovenska (Haišman 1999, 145-147).

Poválečná migrační vlna do českých zemí se od předchozích vln migrace Romů lišila především v tom, že do nového prostředí nepřišlo subetnický a dialektně jednotné společenství (Elšík 2001; 3)³. Kontakt subetnických skupin (a tedy i jednotlivých dialektů) je v českých zemích běžnější než na Slovensku (Hübschmannová 2001; 8), výraznější distance však zůstává mezi skupinami mluvčích jiho- a severocentrálních dialektů na jedné straně a mluvčími dialektů lovářských na straně druhé (Elšík 2001, 9-12).

Ačkoli je zřejmé, že mnoho Romů (nejen) v českém prostředí již romsky nemluví a došlo tedy k úplné jazykové směně, nemáme dosud hmatatelnější data, která by tento jev mohla kvantifikovat (Elšík 2001; 12).

Za hlavní důvod pro jazykovou směnu bývá označována komunistická asimilační politika vůči Romům, kdy "za 'hodnotu' začalo být považováno opovržení vůči vlastnímu jazyku, vůči vlastní kultuře..." (Hübschmannová 1999; 24).

Aniž bychom chtěli zpochybňovat tento vliv, učiníme zde několik dodatečných poznámek. Důraz na asimilační politiku umenšuje význam mnoha osobních faktorů, které mohly vést k menšímu až žádnému užívání romštiny. Dále pak, na území Slovenska vládl ve stejné době stejný režim, dopady asimilační politiky zde ovšem nevedly ke stejné situaci jako v Čechách (Jan Červenka 2007; osobní rozhovor). A nakonec - nedůvěra v bilingvismus, která se projevovala v doporučeních sociálních pracovníků a učitelů rodičům romských dětí, aby na ně romsky nemluví (Hübschmannová 1999; 27), nebyla vlastní pouze komunistickému režimu, ale projevovala se například i v Západní Evropě. Totalitní režim měl pouze lepší prostředky k zásahům do soukromého života lidí (Uhlová 2004; 235).

Jazyková směna se neprojevovala automaticky v tom, že by Romové neznali romštiny lépe ovládli běžnou češtinu. Mnozí z nich mluví romským etnolektem češtiny, tedy "jazykovou varietou češtiny, jejíž strukturní specifika jsou způsobena vlivy romštiny a slovenštiny (resp. nejčastěji východoslovenského nářečí romštiny a romského etnolektu konkrétního východoslovenského dialektu) - původních kódů etnolektního řečového společenství" (Bořkovcová 2004; 292). Tento jev je v podstatě "zrcadlovým obrazem" našeho tématu - tedy vlivu češtiny (a slovenštiny, resp. daného místního dialektu) na romštinu.

1.3. Romština jako jazyk v kontaktu

Romština je od chvíle, kdy opustila indický subkontinent, jazykem v permanentním kontaktu s jinými jazyky, přičemž v žádném teritoriu nebyla a není jazykem majoritním (Matras 2002; 191). Nutný kontakt s obyvateli daného regionu musel již v raných dobách vést k potřebě vícejazyčnosti. I dnes je zřejmé, že kromě dětí v raném věku romština nemá monolingvní mluvčí (Matras 2002; 191).

Různě dlouhé a různě intenzivní kontakty romštiny s jinými jazyky na cestě z Indie do Evropy zanechaly v tomto jazyce různě patrné stopy. Kostić (Kostić 1994; 42) konstatuje, že pro romštinu charakteristické střídavé a dočasné jazykové kontakty trvají dodnes. Ve svém článku vypočítává pro "slovenskou" romštinu (tedy severocentrální dialekt) používanou dnes v České republice celkem deset lexikálních vrstev⁴, z nichž každá je reziduem specifického jazykového vlivu, počínaje základní indickou vrstvou přes silné řecké vlivy až po novodobé vrstvy slovenskou a nejnovější vrstvy českých lexikálních vlivů.

Podle Matrase (Matras 2002; 195) navazují na řeckou vrstvu výraznou ve všech romských dialektech další dva až tři obecně dané jazykové vlivy:

3 Na druhou stranu se v některých lokalitách (např. v Rokycanech) utvořily hned v prvních letech po válce rodinné sítě "absorbující" v dalších letech migranty ze stejné oblasti (Šebová 2006; 46).

4 Chronologicky od nejstarší - indická, perská, arménská, řecká, bulharská, srbská, rumunská (sic), maďarská, slovenská, česká; pojem vrstva by neměl vyvolávat iluzi plošnosti - u některých lexikálních vrstev se jedná ve skutečnosti o několik dodnes v jazyce patrných lexikálních nebo morfematických přejímek.

- a) starší kontaktní jazyk (**sL2**), tedy ten, který měl dlouhodobý vliv na předcházející fázi/varietu jazyka;
- b) nedávný kontaktní jazyk (**nL2**), tedy ten, který v současnosti již není hlavním médiem komunikace mimo rodinu, nicméně jeho určitému vlivu může být vystavena i nejmladší generace skrze generace starší (rodiče, prarodiče), které byly s jazykem v přímém kontaktu;
- c) aktuální kontaktní jazyk (**aL2**), tedy jazyk aktuálně používaný pro komunikaci s Neromy a často také (spolu s romštinou) jako jazyk domácí komunikace.

Matras (Matras 2002; 195) nicméně konstatuje, že toto schéma může být u konkrétních dialektů složitější (např. romské dialekty na Balkáně jsou vystaveny vlivu více jazyků najednou).

Pro dialekt (resp. idiolekt), který budeme analyzovat, je maďarština sL2, slovenština sL2 a nL2 zároveň, čeština pak aL2. V naší analýze se budeme soustředit zejména na poměrně krátkodobé nejnovější vlivy (aL2) s přihlédnutím k vrstvě nL2.

1.4. Výpůjčky

Přejímání jazykových prvků je nejběžnější formou vlivu jednoho jazyka na druhý (Winford 2003; 29). Škála přejímání se rozprostírá od občasných lexikálních výpůjček zapříčiněných nesoustavným kontaktem až po přejímání strukturálních prvků, které mají vliv na typologii jazyka - ty jsou často vyústěním silného kulturního tlaku (Winford 2003, 30).

Romština by jistě poskytovala materiál pro studium celé této škály, nicméně my se zde zaměřujeme zejména na nedlouhý vliv češtiny (aL2). Mezi typické prvky přejímané již v krátké době patří podle Matrase (Matras 2002; 201) diskurzivní částice, výplňová slova ("fillers"), dovětky ("tags"), tedy slova, která nejsou obsahově či syntakticky zatížená, mají ale velký význam v interakci mluvčích. Navíc bývají často umístěna na periferii větné konstrukce, což je důvodem jejich snadné adaptovatelnosti (tamtéž).

Právě těmto prvkům a jiným gramatickým slovům bude věnována podstatná část analýzy.

1.5. Přepínání kódů

Jedním z projevů jazykového kontaktu, který je blízký přejímání, je tzv. přepínání kódů (code switching). Přepínání kódů je druh jazykového chování bilingvních mluvčích, při němž v různé míře dochází k alternaci nebo míšení obou jazyků v rámci jediné řečové události. Kódem je tedy jednoduše myšlen jazyk nebo dialekt, tedy varieta jazyka.

Termín code switching byl poprvé užit v šedesátých letech, přičemž alternace jazyků byla spojována s diskurzivní funkcí. Během dalších let se ovšem lingvisté zaměřili na jakékoli přepínání kódů bez ohledu na funkci tohoto chování (Clyne 2003, 70).

Převážná část studií přepínání kódů se ovšem zaměřuje na jazykový projev a interakci plně bilingvních mluvčích a pod code switching nezahrnuje jazykové interference obvyklé v průběhu učení se druhého jazyka (tedy když omezená kompetence v druhém jazyce mluvčího nutí tento nedostatek kompenzovat prvky ze své mateřštiny; Winford 2003, 108).

Auer (Auer 1995, 124; cit. podle Winford 2003, 103) vymezuje čtyři základní modely přepínání:

a) Diskurzivní přepínání:

- značí změnu tématu, druhu aktivity, role (čili změnu vztahu mezi participanty)
- může se vyskytnout v rámci jedné promluvy nebo v rámci konverzace více mluvčích.

b) Preferenční přepínání

- jedná se o dohadování jazyka komunikace mezi mluvčími.

c) Mezivětné (inter-sentential) přepínání

- přepínání na hranicích vět či klauzí, které nedovoluje určit základní jazyk komunikace (někdy označovaný jako Matrix language - matriční jazyk, tedy ten, do kterého je přepínáno) a nechává tak volbu jazyka otevřenou.

d) Přepínání v rámci vět a klauzí (intra-sentential code switching)

- většina lexika a morfosyntaktických pravidel pochází z jednoho jazyka (Matrix language), do něj jsou vkládána slova či víceslovné úseky z jiného jazyka (Embedded language - vložený jazyk).

Za pozornost stojí, že zatímco první dvě kategorie se zaměřují na kontext komunikační situace, zbylé dvě kategorie jsou vyhraněny mírou užití dvou jazyků v rámci řečové události.

Badatelé se neshodují na tom, zda poslední kategorie - přepínání v rámci vět a klauzí - ještě spadá pod přepínání kódů. Někteří lingvisté mluví u posledně zmíněné kategorie o vsuvkách či transferu, jiní o míšení kódů (code-mixing). Zatímco přepínání by podle nich mělo vyznačovat změnu situace v souvislosti s preferencí jednoho z jazyků v daný okamžik, míšení kódů označují zastánci vydělení poslední kategorie za určitý komunitní kód, ve kterém není zřejmá jakákoli preference jazyka (Clyne 2003, 71).

Yaron Matras užívá termínu code mixing a konstatuje, že míšení jazykových kódů je běžné také u mluvčích romštiny: „Spolu s čím dál větší integrací Romů do městské společnosti se modely míšení jazyků již neomezují pouze na jednotlivá 'slova' (referents). Tyto modely jsou často rozvíjeny pro stylistické a konverzační účely. /.../ Bilingvismus se proto netýká pouze užití dvou a více jazyků v rámci jazykových domén, ale je funkční v samotném romském diskurzu“ (Matras 1999; 241/242, překl. autor). Matras tedy pod "code mixing" zahrnuje i diskurzivní funkce jazykových alternací.

1.6. Přejímání a přepínání

Shana Poplack (Winford 2003, 106) spolu s jinými odlišuje přepínání kódů od procesu přejímání, jelikož u obou jeví odlišná pravidla. Jednoslovná a morfematacká přepnutí do přepínání kódů nezahrnuje a nazývá je příležitostnými výpůjčkami (nonce-borrowings).

Carol Myers-Scotton (Winford 2003, 106-107) se oproti výše zmíněné lingvistice přiklání k názoru, že mezi přejímkou, vsuvkou (insertion) a přepnutím (pod code switching zahrnuje již přepínání morfémů) nelze narýsovat striktní hranici. Jak přejímky tak přepnutí mohou, ale nemusejí být morfosyntakticky integrovány do matričního jazyka. Přepínání je podle ní důležitým zdrojem pro budoucí přejímky - jazykové prvky se s přibývajícím časem a frekvencí užití stávají přejímkami.

Myers-Scotton ovšem mezi přejímkami rozlišuje (Boztepe 2002, 7). Jako jádrové přejímky (core borrowings) označuje lexikální prvky, které v matričním jazyce mají své živé protějšky. Kulturními přejímkami (cultural borrowings) myslí pak taková slova, která označují významy pro jazyk nové. Zatímco první kategorii zahrnuje do kontinua přepnutí → přejímka, druhou kategorii z daného kontinua vyčleňuje.

Na různé druhy jazykové alternace a kontinuitu mezi přejímáním a přepínáním se zaměříme také v analýze krátkého romského korpusu. Soustředíme se na kritéria morfosyntaktické integrace, frekvence užití a příznakovosti ("romskosti - neromskosti") cizojazyčného slova pro mluvčího romštiny.

Frekvenci užití ovšem vzhledem k charakteru korpusu můžeme určit jen v rámci idiolektu, příznakovost pak ve většině případů budeme brát jako potencialitu, kterou je nutné dále zkoumat. Náš korpus je v těchto ohledech nedostačující.

Naším cílem nebude určit, do které z výše zmíněných kategorií by určitý projev jazykového chování patřil, ačkoli kritéria používaná lingvisty budeme zohledňovat.

Pokusíme se popsat zmíněnou kontinuitu nebo lépe snad "hraniční pásmo" mezi přejímkami a přepínáním víceslovných úseků aL2, a bude-li to možné, pak také interpretovat příčiny citovaných jevů.

Termín "jazyková alternace" budeme používat jako zastřešující označení jedno- a víceslovných úseků češtiny v korpusu.

2) Korpus

Stěžejní část této práce se věnuje analýze vlivu češtiny na romský idiolekt jedné mluvčí. Je proto důležité předem upozornit na všechny faktory, které souvisí s charakterem popisovaného jazykového materiálu.

2.1. Objem a charakter korpusu

Korpus sestává ze dvou rozhovorů. První trval přibližně 30 minut, druhý přibližně 40 minut.

První nahrávka je polořízený rozhovor na dané téma (postoje k jazyku). Romská část (tedy náš korpus) navazuje na část českou, kdy respondentka spolu s tazatelem vyplňovala a vlastními postřehy doplňovala dotazník týkající se jazykových postojů. Nahrávka v romštině okruhy dotazníku rozvíjí.

Druhá nahrávka je v podstatě volný rozhovor, který se občas vrací k tématům předchozí nahrávky.

Ani jedna část korpusu ovšem nezachycuje přirozenou mluvní situaci. S respondentkou se autor této práce zná přibližně rok a jejich vztah je přátelský, nicméně korpus zachycuje první rozhovory, které spolu tazatel a respondentka vedli v romštině a jedná se tedy i o první takové rozhovory, které byly nahrávány.

Další okolností ovlivňující kvalitu korpusu je (zejména u první nahrávky) téma rozhovoru. Respondentka je dotazována na jazyk, kterým sama mluví, má reflektovat vlastní kompetenci v romštině, má se zamýšlet nad její budoucností. Nejedná se tedy o rozhovor na nějaké každodenní téma.

Tato okolnost je důležitá proto, že romština je zejména jazykem každodenní komunikace a nemá rozvinuté funkční styly, které by mluvčímu umožňovaly bez problémů se vyjadřovat k složitějším tématům. To je důsledkem diglotického vztahu k L2, kdy romština zastává pozici variety s nízkým statusem a nerozvíjí se příliš v jiných než rodinných doménách (blíže viz Hübschmannová 2001; 4; Hübschmannová, Neustupný 2004; 2-3).

Konečně také místa nahrávání nebyla zcela neutrální. V prvním případě byla nahrávka pořízena v kanceláři romské organizace, v případě druhém pak v poměrně kuriózním prostoru dětského koutku jednoho nákupního střediska. Oba tyto prostory ovšem ovlivňovaly spíše téma hovoru a reflexe respondentky, nenabyl jsem pocitu, že by místa rozhovorů respondentku jakkoli omezovala. Je ovšem pravda, že na posledně zmiňovaném místě nikdy romsky nemluvila, ačkoli zde chodí spolu se svými romskými kamarádkami.

Základním jazykem komunikace byla romština. Tazatel se na úvod každého z rozhovorů zeptal, jakým jazykem si respondentka přeje mluvit, v obou případech jí to bylo lhostejné, tazatel tedy začal konverzaci v romštině.

Tyto údaje jsou vzhledem k našemu tématu důležité. Jazyková alternace zachycená v korpusu není naprosto volná, neboť je v zásadě dané, jakým jazykem se bude mluvit. Nenahrávali jsme navíc v prostředí, kde by do rozhovoru mohli libovolně (tedy i v kterémkoli jazyce, romsky nebo česky) zasahovat jiní mluvčí, což je další faktor, který jazykovou alternaci silně ovlivňuje.

Soustředíme se proto na popis vlivu češtiny na romštinu hlavně v rámci idiolektu jedné mluvčí a spíše okrajově se dotkneme diskurzivních funkcí alternace romštiny a češtiny.

2.2. Sociolingvistické faktory

Respondentka patří již ke druhé generaci Romů narozené v Čechách. Její prarodiče přišli v padesátých letech do Prahy z vesnice od Humenného. Zachycený idiolekt si dodnes zachoval některé prvky romského dialektu této oblasti (viz oddíl 2.3.). Rodiče respondentky se již oba narodili v Praze.

Zatímco v generaci prarodičů se podle respondentky udržela/udržuje vedle romštiny a češtiny i slovenština, v generaci rodičů znalost slovenštiny respondentka neregistruje, sama pak říká, že slovensky neumí a při česko-slovenské komunikaci s příbuznými ze Slovenska si občas vypomáhá společnou znalostí romštiny. Mluvčí našeho korpusu mluví také částečně anglicky.

Romštinu se respondentka naučila od rodičů. Ti na ni ale začali mluvit teprve v době, kdy nastoupila školní docházku. Do této doby na ni rodiče záměrně mluvili česky, aby zamezili případným problémům ve škole. Češtinu sama považuje za svou mateřštinu, přičemž na svého syna, podobně jako její rodiče na ni, mluví zásadně česky. Chce, aby syn v budoucnu romsky uměl, ovšem zastává názor, že dva jazyky by ho před nástupem do školy mátlly.

I tak romštinu používá zejména v rodinném okruhu - při komunikaci s rodiči nebo během návštěv u babičky, která mluví téměř výhradně romsky a jejíž kompetence v češtině je podle respondentky omezená. V komunikaci s vrstevnicemi / vrstevníky užívá romštinu občas, "na třicet procent":

[M]je na vakerav sako d'ives romanes, ale ... sako d'ives phenau aspoň dareso. Protože me vakerau cigánsko česky. Me phenau /.../ romano lav třeba andr- oda, no./.../ Ale jako souvislou větu, oda moc na phenau./.../ [M]e spíš rado šunau, te vareko, třeba te miri daj nebo vareko, vakerel varekaha avri nebo třeba bešen varekaj, tak rado le šunav, sar on vakeren, bo oda pes feder šunel.

Nemluvím romsky každý den, ale ... každý den řeknu aspoň něco. Protože já mluvím cigánsko česky. Já do toho řeknu /.../ třeba romský slovo, no. /.../ Ale jako souvislou větu, to moc ne. /.../ Já spíš ráda poslouchám, když si někdo, třeba moje máma nebo někdo, s někým venku povídá nebo třeba když někde sedí, tak ráda poslouchám, jak mluví, protože to se lépe poslouchá.

Mluvčí, jejíž idiolekt korpus zachycuje, romsky bez větších problémů rozumí, nicméně sama romštinu příliš nepoužívá. Romština má v jejím životě jednak funkci domácího jazyka (resp. jazyka jejích rodičů a prarodičů), jednak specifickou (a proto i reflektovanou) funkci jazyka tajného, který užívá s kamarádkami při jízdě tramvají, s partnerem při příležitostných hádkách na veřejnosti apod.

Romština sice není prvním jazykem respondentky, její znalost nicméně považuje za velmi důležitý prvek vymezení (vlastní) romské identity. Jedná se o další výraznou funkci, kterou respondentka romštině přisuzuje:

A pre soste le Romeske romaňi čhib palik?

(důrazně) No mušinel te ... no protože te me som romaňi, čhaj, sako džanel, že som Romňi, tak prostě kamel, kaj te džanel, že peskeri дума me džanau, protože te phenava, te me džava darekaj a phenava, že som romaňi a že na džanau peskeri дума, ta mange phenena: „Tak so sal za Romňi, te imar na džanes peskeri дума?“

A k čemu je potom Romovi romština?

(důrazně) No musí ... no protože když jsem romská holka, každej ví, že jsem Romka, tak je prostě nutný, aby věděl, že znám svůj jazyk, protože když řeknu, když někam půjdu a řeknu,

že jsem Romka a že neznám svůj jazyk, tak mi řeknou: „Tak co jsi to za Romku, když už neznáš svůj jazyk?“

Na jiném místě respondentka dodává, že budoucnost romštiny záleží jen na Romech a jejich ochotě mluvit mezi sebou romsky. Romština by se proto podle ní měla více objevovat při společenských akcích Romů, respondentka by byla pro zavedení kurzů romštiny do škol, nicméně obávala by se užívání romštiny jako (jediného) mateřského jazyka.

Sama mluvčí hodnotí na šestibodové škále (součást dotazníku) svou kompetenci v romštině jako "méně dobrou". Tvrdí, že mluví "česko-cigánsky", tedy že si často vypomáhá v romském projevu češtinou (volná parafráze; není zahrnuto v korpusu): "Když neznám slovíčko cigánsky, řeknu ho česky, třeba: 'Me na džanau ('nevím')*jak se to dělá.*'"

Výše než svou kompetenci v romštině hodnotí romštinu tazatele (není účelem této poznámky zjišťovat pravdivost tohoto tvrzení), což se projevuje jednak v některých reflexích, jednak v otázkách směrem k tazateli po správném romském výrazu.

Mluvčí v korpusu několikrát odkazuje na kurz, jehož se účastnila a jehož součástí byly také hodiny romského jazyka (mezi spolužáky byli většinou Romové, kteří romsky neuměli nebo nemluvili). Tyto hodiny mohly mít omezený vliv na idiolekt respondentky, jistě pak na některé reflexe v korpusu zaznamenané.

2.3. Idiolekt - dialektní prvky, kompetence

Idiolekt, kterým se budeme v korpusu zabývat, se vyznačuje některými prvky romského dialektu oblasti v okolí Humenného, odkud přišla z pohledu respondentky generace její babičky. Na druhou stranu vlivem kontaktu s jinými varietami romštiny v městském prostředí došlo k promíšení prvků jednotlivých romských variet a některé specifické dialektní prvky se v korpusu objevují vedle prvků obvyklých v jiných dialektech.

Hübschmannová (Hübschmannová 2001; 8) píše v souvislosti s romštinou v českém prostředí o propojení specifických lexik různých dialektů v projevu jediného mluvčího a nazývá tento způsob vytváření synonym "vertikalizací horizontálních variet." My zde učiníme poznámku spíše k fonologickým a morfologickým specifickým propojených v idiolektu naší mluvčí.

Respondentka používá např. infinitiv ve tvaru 3.os. pl., což je typický znak východňárské romštiny z okolí Humenného (Lípa 1963; 112). Tento tvar se ovšem v korpusu objevuje spolu s infinitivem ve tvaru 3.os.sg (obvyklý např. na Spiši).

Infinitiv slovesa "být" (existence) při výrazu přání je v idiolektu *te jen / te jel*, což je opět typické pro oblast Humenného (Lípa 1963; 114) a odlišné např. od romských variet na Spiši (tvar *te avel* "být"). Tvar futura v 3.os. je *jela* "bude". Lípa (Lípa 1963; 113) uvádí tvar *ela* "bude", *j-* může být v idiolektu protetické nebo hyperkorektní pod vlivem jiných tvarů.

Mluvčí užívá v 1.os. přítomného času slovesnou koncovku *-au* vedle *-av*. V 1. os. imperfekta užívá koncovku *-as*, přičemž někdy dochází k elizi předcházejícího přítomného osobního suffixu *-av/-au*. V korpusu tak alternují např. tvary (*me*) *keravas* a (*me*) *keras*, oba nesoucí význam "dělal(a) jsem". Elize není značena změnou kvality samohlásky (→ *kerás*). Tato elize není typická pro humenský dialekt severocentrální skupiny jako spíše pro dialekty jihocentrální a severocentrální dialekty ležící na hranici izoglos oddělujících severo- a jihocentrální dialekty (např. na Gemeru). Nedomnívám se, že by se jednalo o chybování v gramatice (tedy záměnu tvaru 1.os.sg.pres. tvarem *keras* "děláme" /1.os.pl.pres./).

Dalším alternujícím prvkem v korpusu jsou přejaté předpony *vare-* a *dare-* nesoucí význam české předpony "ně-"("jaky", "-který"). Slovo *varesavo* "nějaký" má v plurálu tvar *varese* "nějací" (oproti např. *varesave* "nějací" užívanému na Spiši)

V lexikální oblasti je výrazným dialektním prvkem slovo *čha* "chlapec, kluk" (v jiných východoslovenských dialektech *čhavo*). Dalším - zejména přejatým - lexikálním prvkům

dialektu, které se v idiolektu mluvčí vyskytují, budeme věnovat pozornost v dalších oddílech této práce.

Vliv češtiny na idiolekt mluvčí budeme zkoumat zejména v lexikální oblasti. Učiníme proto na tomto místě krátkou poznámku k vlivům fonologickým a fonetickým.

Na úrovni fonologie je patrné zejména užití fonému ř v českých přejímkách (*potřeba* "potřeba", *zařidinel* "zařít"). Naopak se v romštině korpusu vytrácí foném l'. Palatalizované l - l' - se mění nejen na nepalatalizované l, ale také na j, např. ve slovech *kamjam* "chtěli jsme", *jikerenas pes* "drželi při sobě", *dikhjom* "viděl/a/ jsem", *achajon* "rozumějí", *gija* "písň". Hlásky alternují ve slově *pajis /palis* "potom", kde nemůžeme vyloučit ani občasné použití l'.

Na úrovni fonetické je patrný vliv českého přízvuku. Zatímco východoslovenské variety romštiny mají přízvuk většinou na předposlední slabice slova či slovního spojení (tzn. spojení lexikálního a gramatického /předložka, člen/ slova – viz. Šebková, Žlnayová 1998: 14), v češtině se přízvuk klade na první slabiku slova nebo slovního spojení.

Vzhledem k našemu tématu je nejdůležitější alespoň částečně předem načrtnout míru kompetence mluvčí v romštině. Tato kompetence může být ovlivněna způsobem akvizice, jistě pak závisí na míře užití romštiny v každodenním životě.

Z našeho korpusu je patrné, že mluvčí je v romštině plně kompetentní z hlediska morfosyntaxe, to znamená, že nedělá chyby v pádech, rodech, časech, alespoň ne v míře větší, než která by se dala přisoudit běžným přechnutím.

Její romský projev je na druhou stranu proložen řadou českých diskurzivních slov a patrné jsou také určité lexikální mezery (výjimečně také v základní slovní zásobě, viz. opakované užívání českých lexémů *slovo*, *špatně*, *řeč*).

Výrazně silnější pozice češtiny v jazykovém repertoáru mluvčí vede také k určité míře izomorfie češtiny a romštiny, tedy jevu, kdy mluvčí spíše lexifikuje češtinu romskými prostředky. S touto poznámkou budeme v naší analýze omezeně pracovat, nicméně se na hloubkový rozbor tohoto jevu v této práci nezaměříme.

3. Kritéria rozlišení přejímky a přepnutí

Při analýze krátkého korpusu se budeme zabývat přepínáním kódů a hranicemi mezi přejímkou a přepnutím. Tuto hranici můžeme posoudit v zásadě podle tří kritérií. Tím prvním je míra morfologického začlenění slova z jiného jazyka do romštiny. Druhým kritériem je frekvence užití určitého tvaru v rámci našeho korpusu. Vyšší míra integrace slova a / nebo vyšší míra jeho užití znamená menší pravděpodobnost, že se v konkrétním případě jedná o přepnutí. Třetí kritérium, tedy příznakovost přejatého prvku pro mluvčího romštiny ponecháváme jako potenciální.

Pro začátek je tedy nezbytné věnovat určitý prostor základnímu přehledu morfologických procesů romštiny při přejímání slov.

3.1. Identifikace přejímky v romštině na základě morfologie

Pravidla morfologické adaptace přejímek jsou v romštině daná u substantiv, adjektiv, sloves, mezi přejatým a nepřejatým slovem rozlišují některá adverbia. Přejímku může charakterizovat i několik odvozovacích přípon, které jsou pro přejatá slova běžnější než pro slova původní (např. *-išagos* pro odvozování substantiv zejm. z přejatých sloves /Hübschmannová et al. 2001; 645/), které ovšem do krátkého přehledu nezahrnujeme.

V následujícím přehledu budeme akcentovat také fonetické ne/rozlišení jednotlivých tvarů.

3.1.1. Substantiva

*koncovky nominativu (přejatých) substantiv
(podle Šebková, Žlnayová 1998, 25-28)*

tab. 1

		sg	pl		příklady z korpusu
m.	xenoklitická	<i>-is, -os, -us, -as</i>	<i>-i</i>	<i>-a</i>	<i>problemi, kurzos</i>
	oikoklitická	bezkoncovková	<i>-a</i>		
		<i>-o</i>	<i>-e</i>		
f.	xenoklitická	<i>-a</i>	<i>-i</i>		<i>lektorka, učitelka, škola</i>
	oikoklitická	bezkoncovková	<i>-(ij)a</i>		
		<i>-i³</i>			

Červená výplň v této a následujících tabulkách označuje tvary, ve kterých se xenoklitická slova v nominativních tvarech liší od oikoklitických.⁶

Xenoklitická substantiva se vyznačují typickými koncovkami připojenými k přejatému kmeni. V plurálu mužského rodu jsou xenoklitická slova nejčastěji zakončena na *-a* nebo na *-i*. Tvary zakončené na *-a* jsou foneticky shodné s tvary plurálu maskulina oikoklitických bezkoncovkových substantiv.

Rozlišení v sg.m. neplatí pro některé dialekty romštiny mluvené na Slovensku (a v České republice), ve kterých u koncovek přejatých substantiv mužského rodu odpadá *-s* (Šebková, Žlnayová 1998, 28). Tento jev ale není relevantní pro jazyk našeho korpusu.

*akuzativ (přejatých) substantiv
(podle Šebková, Žlnayová 1998, 57)*

tab. 2

		sg.		pl.	
		životná	neživotná	životná	neživotná
m.	xenoklitická	= nom. <i>-is, -os, -us, -as</i>		<i>-en</i>	= nom
	oikoklitická	<i>-es</i>	= nom		
f.	xenoklitická	= nom= <i>-a</i>			
	oikoklitická	<i>-a</i>	= nom		

Xenoklitická slova v akuzativu sg. nerozlišují životnost. Ta je určena sémanticky a odráží se v tvaru nepřímého pádu členu (*dikhav le bratrancos* „vidím bratrance“ x *dikhav o foros* „vidím město“). Akuzativ xenoklitických substantiv se rovná jejich nominativu, což u oikoklitických platí jen u neživotných jmen.

5 Výjimkou jsou lexémy *pa ñ i* „voda“ a *vod'i* „duše“, které, ačkoli zakončené na *-i*, jsou mužského rodu. Lexém *vod'i* bývá mluvčími čím dál více považován za femininum, což je dáno jednak koncovkou, jednak menší frekvencí tohoto slova v běžné konverzaci (Šebková, Žlnayová; 1998, 24).

6 Pojmy xenoklitická a oikoklitická slova označují jmenné tvary s odlišným (xeno-) způsobem skloňování oproti slovům, která podléhají způsobu skloňování nepřejatých, „domácích“ (oiko-) slov v romštině. Jelikož do této kategorie spadají také starší výpůjčky například z řečtiny, je stanovené rozlišení přesnější než užití termínů *ne/přejaté slovo*.

Podle nové interpretace (Elšík 2004; FF UK) xenoklitická substantiva a oikoklitická neživotná substantiva akuzativ netvoří, přičemž tento tvar je u nich pouze potenciální pod vlivem jazykového kontaktu.

Akuzativní tvary xenoklitických substantiv se liší v sg.m. od nom.sg.m. oikoklitických.

Koncovka akuzativu oikoklitických substantiv ženského rodu je shodná s nominativním zakončením xenoklitických substantiv ženského rodu.

V akuzativu plurálu se xeno- a oikoklitická substantiva chovají stejně. Životná substantiva tvoří akuz.pl. připojením koncovky *-en* k (přejatému) kmeni, neživotná substantiva se v tomto tvaru rovnají nominativu plurálu.

3.1.2. Adjektiva

koncovky nominativu a nepřímého pádu (obliquus) přejatých adjektiv
(Elšík 2004/2005; FF UK)

tab.3

třída	vzor	Nom.sg.m	Nom.sg.f.	Nom.pl	Obl.
bezkoncovková	<i>šukar</i> "krásný"				<i>-e ~ a</i>
Oikoklitická zakončená na -o	<i>terno</i> "mladý"	<i>-o</i>	<i>-i</i>	<i>-e</i>	<i>-e ~ a</i>
xenoklitická	<i>šargo</i> "žlutý"	<i>-o</i>		<i>-a</i>	<i>on-e ~ a</i>

Xenoklitická adjektiva v nom. sg. i pl. nerozlišují rod. Rod řídicího jména tedy neovlivňuje zakončení přejatého adjektiva. Zakončení v sg. je *-o*, v plurálu *-a* (v některých dialektech *-e*).

Nepřímý pád se u xenoklitických adjektiv tvoří pomocí morfému *-on-* vkládaného mezi kmen adjektiva a koncovku, která je shodná pro všechny tři zmíněné třídy.

Přejatá adjektiva mají vždy vyjádřený flexivní afix (*šarg-o*).

Tvar nom.sg. xenoklitických adjektiv je shodný s nom.sg.m. oikoklitických adjektiv. Ostatní tvary se vzájemně liší.

Podle vzoru "*šargo*" se ovšem skloňují také některá přejatá pronominálie (*calo* "celý").

3.1.3. Verba

Romština má tři slovesné flexivní třídy. Markery těchto tříd jsou rozdílné klasifikační morfémy (v tab.4 vyznačeny modře). Nejproduktivnější co se týče přejímání je druhá slovesná třída, méně produktivní je třetí slovesná třída. První slovesná třída je neproduktivní.

Flexivní třídy sloves

(podle Elšík 2004/2005; FF UK)

tab.4

Třída, (klas. morf.)	I. (0)	II. (-a-, -e-)		III. (-uva-, -o-)	
		původní	přejatá	původní	přejatá
1sg	<i>asa-v</i>	<i>ker-a-v</i>	<i>stač-in-a-v</i> "stačím"	<i>achal-uva-v</i>	<i>šed'iv-isal-uva-v</i>

	"směju se"	"dělám"		"rozumím"	"šedivím"
3sg	<i>asa-l</i>	<i>ker-e-l</i>	<i>stač-in-e-l</i>	<i>achal'-o-l</i>	<i>šed'iv-isal'-o-l</i>
	"směje se"	"dělá"	"stačí"	"rozumí"	"šediví"

Přejatá slovesa spadající do druhé slovesné třídy se tvoří morfémem *-in-* vloženým mezi kmen přejímaného slovesa a osobní přítomné sufixy, v třetí slovesné třídě se na stejnou pozici vkládá morfém *-isal'*.

Příčestí přejatých sloves

(podle Šebková, Žlnayová 1998, 82-84)

tab.5

	sg.m.		sg.f		pl.	
nepřejatá	<i>ker-d-o</i>	"udělaný"	<i>ker-d'-i</i>	"udělaná"	<i>ker-d-e</i>	"udělaní"
	<i>phag-l-o</i>	"zlomený"	<i>phag-l'-i</i>	"zlomená"	<i>phag-l-e</i>	"zlomení"
	<i>kid-n-o</i>	"sebraný"	<i>kid-ň-i</i>	"sebraná"	<i>kid-n-e</i>	"sebraní"
přejatá	<i>Mal'-imen</i> "malovaný", <i>chol'-amen</i> "rozhněvaný", <i>-omen</i> , <i>-umen</i>					

Dokonavá příčestí nepřejatých sloves se tvoří připojením participiálního sufixu (*-d-*, *-l-*, *-n-* atd.) a nominativní jmenné koncovky označující rod a číslo.

Dokonavá příčestí přejatých sloves se tvoří připojením afixu *-imen*, *-amen* (méně často *-omen*, *-umen*) ke kmeni přejatého slovesa. Oproti příčestí nepřejatých sloves nerozlišují rod ani číslo.

Ojedinele se těmito příponami tvoří příčestí sloves nepřejatých:

te uchanel (česat) → *uch-amen* (učesaný)

te pořinel (platit) → *poř-imen* (zaplacený)

Tato nepřejatá slovesa jsou re-analyzována tak, jako by obsahovala adaptační morfém *(i)n-* a chovají se proto xenokliticky (Elšík 2007, osobní rozhovor).⁷

3.1.4. Adverbia

Romská příslovce lze dělit podle několika kritérií. Pouze adverbia odvozená od adjektiv ovšem rozlišují v morfologické rovině mezi přejatým a nepřejatým tvarem.

(podle

Šebková, Žlnayová 1998, 72)

tab.6

	přípona	Příklady z korpusu
Oikoklitická adj.	<i>-es</i>	<i>romanes</i> "romsky"
Xenoklitická adj.	<i>-on-es</i>	<i>normalnones</i> "normálně"

Adverbia odvozená od xenoklitických adjektiv se tvoří připojením afixu *-on-* ke kmeni adjektiva, ke vzniklému tvaru se připojuje ještě adverbiální sufix *-es*, který se užívá také k odvození adverbí od oikoklitických adjektiv.

Kromě těchto přípon se vyskytuje přípona *-a* pro odvození adverbí od xenoklitických adjektiv s derivačním sufixem *-ik-*, které zpravidla označují národnost:

čech-ik-o "český" → *čech-ik-a* "česky"

⁷ Substantivum od slovesa *te uchanel* "česat" *uchaň-išágos* "česání" se odvozuje příponou typickou spíše pro přejatá slovesa (Lípa 1963; 77).

3.1.5. Ostatní slovní druhy

Zájmena, číslovky a ostatní (tedy neohebné) slovní druhy v romštině nemají žádný morfologický příznak, který by odlišil původní a přejatá slova, nemají tedy morfém, který by adaptoval cizí lexém. Chceme li u těchto kategorií rozlišovat mezi přejímkou a přepnutím, nemůžeme tak činit na základě kritéria adaptace.

3.2 Frekvence užití

Běžnost určitého původně cizího prvku je někdy popisována jako v podstatě jediné kritérium rozlišení mezi přejímkou (která by se dala definovat jako začlenění do lexika matričního jazyka) a přepnutím (začlenění do určité promluvy – kritériem je příležitostnost takového začlenění). Jak vyplývá okrajově i z našeho korpusu, některé morfosyntakticky ne plně integrované prvky jsou v romštině běžné. Navíc, jak jsme poukázali výše, neohebná slova, zájmena a číslovky nemají v romštině adaptační morfémy, které by mohly značit integraci prvku z jiného jazyka.

3.2.1. Romština, slovenština, čeština

V úvodu jsme naznačili, že přepínání kódů je druhem chování bilingvních mluvčích a souvisí tedy s kontaktem dvou či více jazyků (respektive jejich variet). Ačkoli náš korpus zachycuje projev mluvčí, která se narodila v Čechách a ústředním bodem naší analýzy bude kontakt mezi romštinou a češtinou (aL2), nesmíme zapomínat také na dlouhodobý vliv slovenštiny na romštinu (nL2 a zároveň sL2). Slovenština a čeština jsou jazyky lexikálně i strukturně podobné a frekvence jazykových alternací mezi češtinou a romštinou může být odrazem předchozího kontaktu slovenštiny a romštiny. Různé generace mluvčích pak mohou používat přejímky z různých vrstev jazykového kontaktu a tyto vrstvy různě reflektovat.

4. Analýza romského korpusu

V analýze romského korpusu se nejdříve zaměříme na jednoslovné lexikální jednotky z češtiny a slovenštiny vkládané do romské promluvy. Od přehledu „cizích“ morfologicky nepříznakových slov a jejich frekvence v romském textu se přesuneme k jednoslovným alternacím slov ohebných, u kterých můžeme zvažovat kromě frekvence užití i stupeň morfologického začlenění do romštiny. Poslední část analýzy bude tvořit přehled víceslovných úseků češtiny v korpusu, u kterých se zčásti soustředíme na jejich diskurzivní funkce a jiné důvody konkrétních jazykových alternací.

4.1. Morfologicky nepříznaková cizí slova

Nepříznakovostí této kategorie myslíme to, že slovní druhy, které do ní zahrnujeme, nerozlišují morfologicky mezi původními a přejatými slovy (zájmena, číslovky⁸, adverbia neodvozená od adjektiv, předložky, spojky, částice, /citoslovce/). Hranice mezi přejímkou a přepnutím, dá li se určit, se zde může opřít zejména o kritérium frekvence. Adjektivum "cizí" budeme používat jako zastřešující termín pro přejímku i přepnutí.

V našem krátkém korpusu nalézáme několik desítek nepříznakových slov z češtiny nebo slovenštiny, která mluvčí v různé míře vkládá do romštiny. Do této skupiny nepočítáme lexikum delších úseků češtiny v romském korpusu – tyto úseky budou pojednány samostatně.

Morfologicky nepříznaková slova z češtiny a/nebo slovenštiny v korpusu rozdělujeme podle toho, zda se v samotném korpusu nachází romský ekvivalent, což může být dalším

8 Kromě substantivních ezeros (tisíc), milionos (milion).

kritériem pro dané rozlišení.

4.1.1. Morfologicky neutrální slova bez romského ekvivalentu v korpusu

V tomto oddílu pojednáme jednak slovenskou vrstvu přejímek, na které česká vrstva různým způsobem navazuje, následně se budeme věnovat lexikálním prvkům, u nichž slovenský vliv nepředpokládáme. Celý tento oddíl pracuje s předpokladem, že chybějící ekvivalent v romštině v podstatě znamená, že slovo je v romském diskurzu nenahraditelné, případně zaužívané, tedy přejaté.

4.1.1.1. Slovenská vrstva

V oddílu 3.2.1. jsme naznačili, že frekvence užití „cizího“ slova v romštině může být dána předchozím dlouhodobým vlivem slovenštiny na romštinu.

Budeme-li vycházet pouze z našeho korpusu, nejvýraznějším příkladem předchozího vlivu slovenštiny je užívání spojky *že*. Tento prvek je běžný ve varietách východoslovenské romštiny v okolí Humenného, odkud pochází rodina respondentky.

Zájmeno *nič*⁹ lze i vzhledem k podobě fonologicky neovlivněné českým "nic" přisoudit dřívějšímu vlivu slovenštiny. Oproti spojce *že* je zájmeno *nič* přítomné i v jiných subdialektech severocentrální skupiny.

Zmíněné prvky v korpusu nemají alternaci. Všechny zmíněné lexémy se vzhledem k frekvenci užití (synchronní rovina) a pravděpodobnosti používání v konkrétním dialektu před kontaktem s češtinou (diachronní rovina) dají označit za přejímky.

Fonetická blízkost lexému v češtině má jistě vliv na uchování těchto prvků v idiolektu naší mluvčí.

Stejný faktor ale může vést k nahrazení slovenské přejímky českým ekvivalentem.

Podobnou dialektní distribuci jako *nič* má spojka *ale*. Vlivem češtiny u ní dochází pouze ke ztrátě palatálnosti samohlásky, mluvčí v korpusu užívá tvaru *ale*. Oproti zájmenu *nič* si tedy spojka *ale* neuchovává svou dřívější fonologickou strukturu. Důvodem je zřejmě absence fonému *l* v češtině (foném *č /nič/* se vyskytuje v češtině i slovenštině).

Užívání českých lexémů *všude* a *vůbec* v našem korpusu je pravděpodobně odrazem předchozího (východo)slovenského (*v*)*šadzik* respektive *vobec* ve východoslovenské romštině. České slovo zde tedy nahradilo slovenskou přejímku. Zatímco u některých mluvčích jsou tyto slovenské přejímky stále přítomné, náš korpus napovídá, že informantka místo nich používá (výhradně?) českých ekvivalentů. Připomeňme zde, že mluvčí patří již k druhé generaci narozené v Čechách.

Pokud by se prokázalo, že české ekvivalenty v idiolektu mluvčí (téměř) nealternují se slovenskými přejímkami, mohli bychom i užívané české lexémy brát jako přejímky.

Na druhou stranu je možné, že o generaci starší mluvčí běžně používají ještě slovenské přejímky a české lexémy by vnímali jako romštině nevlastní. Příznakovost („romskost x neromskost“) daného tvaru je jistě vysoce proměnný faktor, nicméně i ten by měl být brán v úvahu.

V korpusu hojně užívaná částice *no* je významově a tvarově shodná s českým "no". Jde o částici bez sémantického významu, která často uvozuje větu, může ji ale i uzavírat jako krátký komentář. V romštině má podle slovníku (který ovšem nespecifikuje jednotlivé dialektní variety¹⁰) ekvivalenty: *no(!)*, *ta*, *ča*, *de*. Vidíme tedy, že i zde můžeme počítat s předchozím vlivem slovenštiny. Ekvivalent *de* se v korpusu neobjevuje, lexém *ča* pak nese jiný význam než částice.

9 Jelikož je považujeme za internalizovanou přejímku, užíváme zavedené romské transkripce s měkčením na předcházející souhlásce.

10 Podrobněji viz Elšík 2006; 160-161.

Ekvivalent *ta*, přejímka z dialektu slovenštiny, se v korpusu objevuje sporadicky¹¹, mluvčí používá foneticky téměř shodný český tvar *tak*, který má stejné funkční užití.

Běžné používání lexémů *tak* a *že* a na druhou stranu absence (původně romských) synonym může souviset s výskytem lexému *takže*, jehož přibližným ekvivalentem v romském lexiku by bylo právě *ta*.

I u zmíněných částic (*no*, *tak*) můžeme počítat s předchozím vlivem slovenštiny a podobně jako předchozí lexémy je hodnotit jako přejímky (u *tak* opět s otevřenou, ačkoli spíše hypotetickou, otázkou příznakovosti pro rodilé mluvčí).

V korpusu užívané spojky *anebo*, *nebo* mají v romském lexiku shodné protějšky *vaj*, případně *abo*. Lípova příručka zaznamenává v humenských varietách tvary *abo* a *al'ebo* (Lípa 1963; 131), opět by se dalo počítat s předchozím vlivem slovenštiny, tedy vlivem slovenských přejímek v daném romském dialektu na užití českých tvarů.¹²

Výše uvedený výčet slov v různé míře propojených se slovenskou vrstvou přejímek v romštině se podílí na vyznění idiolektu zachyceného v našem korpusu jako silně „zasazeného“ češtinou. Zmíněná funkční slova jsou totiž v korpusu užívána poměrně často. Jak ale vidíme, česká inovace mnohdy navazuje na inovaci předchozí, tedy slovenský tvar internalizovaný v romštině ještě před jejím kontaktem s češtinou.

4.1.1.2. Ostatní morfologicky nepříznaková slova bez romského ekvivalentu v korpusu

Tato kategorie zahrnuje jednak původní slovní jednotky, které nemají přesný ekvivalent v romském lexiku (a), jednak slovní jednotky, které v romském lexiku svůj ekvivalent mají, nicméně v našem korpusu je respondentka neuvádí (b).

(a) Co se týče frekvence užití, nejvýraznější skupinu zde tvoří české částice, tedy slova, která vyjadřují postoj mluvčího. Částicí se může stát i slovo, které spadá v jiném významu do jiného slovního druhu. Důležitý je tedy kontext užití daného slova a jeho funkce. Nejčastěji užívanými českými částicemi v korpusu jsou: *právě*, *prostě*, *třeba*, *vlastně*.

Ale te džau právě varekaj ... třeba sar kadej /.../ tak mange na stačinel [sar vakerau](smích).

Ale když jdu právě někam ... třeba jako sem.../.../tak mi to [jak mluvím] nestačí (smích).

Do skupiny (a) bychom zařadili také adverbia neodvozovaná od adjektiv: přítom¹³, zrovna.

U skupiny (a) je pravděpodobné, že české lexikální jednotky jsou do romského narativu vkládány proto, že romština nemá jejich přesný ekvivalent. Svou roli může hrát i větší kompetence mluvčí v češtině, neboť zejména zmíněné částice jsou do promluvy vkládány automaticky jako „slovní vata“.

Některé ze zmíněných tvarů popisuje Hübschmannová s Neustupným (Hübschmannová, Neustupný 2004) jako prvky intelektualizace jazyka, kterými si mluvčí pomáhá vytvořit určitý funkční styl romštiny.¹⁴

11 Při rozsahu korpusu lze těžko posoudit, zda mluvčí užívá v různé míře obou ekvivalentů, nebo v určitém hláskovém okolí pouze nevyslovuje koncové *k*: "*ta(?) pes andre peste zakamle*".

12 V českém prostředí dochází ovšem také ke kontaktu různých dialektů romštiny (blíže viz Elšík 2001). Nezřídka docházelo ke sňatkům Romů z odlišných dialektních oblastí. Vliv jazykové vrstvy slovenských přejímek může být tedy obecně vzato mnohem složitější.

13 Slovník uvádí u tohoto tvaru tvar *pašoda*, který je zjevně kalkem českého *přítom*.

(b) Tuto kategorii zde uvádíme, jelikož jsme si vědomi malého rozsahu našeho korpusu. Druhým důvodem je, že užívání českých prvků namísto existujících romských ekvivalentů může do jisté míry určit také specifika idiolektu naší mluvčí.

V korpusu nejběžnějšími slovy tohoto typu jsou opět částice, tedy slova vyjadřující postoj mluvčí: *asi*, *spíš(e)*, *většinou*, *kolikrát*.

Další skupinu zde tvoří číslovky:

...pajis avle te bešen kadej la daha le dadeha sar sas cikno, leske sas asi (šeptá) jekh duj trin štar pandž ... nevim jak se řekne devět...

Chm, devět.

Leske sas devět let, no tak avle kadej pro Smichov a chudňa te phiren mira daha avri sar kamarados a te lenge sas po patnáct berš, ta pes andre peste zakamle

...potom sem přišli bydlet s rodiči, když byl malej, to mu bylo asi (šeptá) jeden dva tři čtyři pět ... nevim, jak se řekne devět ...

Chm, devět.

Bylo mu devět let, tak přišli sem na Smíchov a on začal chodit s mou mámou ven jako kamarád a když jim bylo každému patnáct roků, tak se do sebe zamilovali ...

Podle této citace můžeme soudit, že vyšší číslovky nejsou v slovní zásobě romštiny naší mluvčí. Vlivem výuky v kurzu by ovšem mohly alternovat.¹⁵ Respondentka na jiném místě korpusu užívá číslovku *šou "šest"*, kterou v citovaném úseku vynechává. Číslovky vyšší než šest mluvčí romštiny poměrně běžně nahrazují výpůjčkami a to jak v Česku, tak na Slovensku. Také pro číslovky bude platit kritérium frekvence užití; ta je vzhledem k řečenému poměrně vysoká a číslovky tedy rovněž nelze soudit jako (okazionální) přepnutí, ale jako ustálené přejímky.

Jak vidíme, použití české číslovky může ale nemusí vést k vložení dalšího neromského slova (*devět let x patnáct berš*). Úsek „devět let“ následuje po nápovědě tazatele a předchozím přepnutí celé věty, exponovanost místa tedy mohla napomoci užití vazby číslovka-nepočitatelný předmět v češtině. V korpusu je častější vazba typu *patnáct berš*.

Bylo by ovšem zajímavé zjistit, jak se nově přejaté¹⁶ číslovky chovají v nepřímém pádu v různých větných vazbách.

4.1.2. Morfologicky nepříznaková slova s romským ekvivalentem v korpusu

Pozoruhodnou skupinu tohoto oddílu tvoří slova, jejichž romský ekvivalent se v korpusu sice objevuje, nicméně významová pole lexikálních jednotek se pouze částečně překrývají nebo se doplňují.

Jedním z příkladů může být skupina českých lexémů s jediným romským ekvivalentem *vaš*: "kvůli", "pro", "proto". Lexém *vaš* se v korpusu vyskytuje pouze ve významu "za"/"kvůli tomu":

*Či pes ladžau vaš oda, že na džanau mištes romanes?
Jestli se stydím za to, že neumím dobře romsky?*

14 Autoři užívají termínu Language for special purposes (LSP), dosl. jazyk pro speciální užití.

15 Samotné rozpomínání je dáno i situací (rozhovor s romistou) a snad také výukou romštiny v kurzu.

16 Číslovky *efta*, *ochto* (7, 8) pocházejí ze staré – řecké – vrstvy přejímek v romštině, *ezeros* (tisíc) z maďarštiny.

Nejčastější význam romského *vaš*, tedy české "pro" (někoho/něco) je převeden na jiný lexém. České "pro" je homonymní s tvarem romské předložky *pre* "na" v pozici před substantivem v mužském rodě nebo plurálu → *pro*. Právě tato shoda zřejmě vedla k přenesení významu:

...*kamas te kerel pro Roma...*
...chceme dělat (něco) *pro* Romy

...*pre mande nane ajsi vijmečno sar třeba pro gadže...*
...pro mě není tak výjimečná jako pro gádže...

Homonymie českého a romského výrazu tedy zřejmě vedla k semantické extenzi romské předložky. Na příkladu vidíme, že zakončení předložky se mění v závislosti na její pozici¹⁷ a chová se tedy identicky jako romská předložka *pre* ve významu "na"; její význam se ale mění.¹⁸

V obou případech bychom ale mohli mluvit také o přepnutí víceslovného českého úseku – "pro Roma", "(třeba) pro gadže".¹⁹ Akuz. pl. substantiva *Rom* sice zní v češtině "(pro) Romy", nicméně romský nominativ plurálu *Roma* mluvčí romštiny běžně užívají v českém diskurzu. Úsek *pro gadže* je shodný s českým převodem (viz. poslední poznámka pod čarou).

Určitým vodítkem by zde mohl být přízvuk. V romštině by byl kladen důraz na první slabiku substantiva, zatímco v (ne-etnolektní) češtině je přízvuk na předložce. Mluvčí ovšem v korpusu mluví romsky výhradně s českým (ne-etnolektním) přízvukem.

Nastíněné interpretaci víceslovného přepnutí se ale vymyká úsek ... *pre mande ...*, který je zřejmě produktem stejného jevu. Jedná se tedy pravděpodobně o semantickou extenzi romské předložky *pre* v idiolektu naší mluvčí.

V předchozích dvou oddílech jsme často upozorňovali na přejímání částic, ať už těch, které v romském lexiku mají určitý ekvivalent nebo těch, kterým takový ekvivalent schází. Zřejmě nejčastější částicí užívanou v korpusu je lexém "jako":

No jako khere nebo avri te džau le kamaradenca, tak mange kada stačinel sar vakerau. Ale te džau právě varekaj ... třeba sar kadej /.../ tak mange na stačinel (smích).

No jako doma nebo když jdu ven s kamarády, tak mi stačí to, jak mluvím. Ale když jdu právě někam ... třeba jako sem.../.../ tak mi to nestačí (smích).

Na tomto příkladu si můžeme všimnout poměrně vysoké frekvence užití českých částic v idiolektu mluvčí a jejich řetězení (začátek první věty). Posledně zmíněnému jevu budeme věnovat samostatný oddíl 4.4.2.1.

Poznamenali jsme, že částice jsou závislé na kontextu užití. V naší ukázce mluvčí užívá české *jako* a romské *sar* (významové pole: "jak", "jako", "než", "až", "když"). Zatímco jednou je *sar* užito ve funkci zájmeného slova (*sar vakerau* "jak mluvím"), podruhé má funkci částice (můžeme nahradit slovem "například") a alternuje tak s převzatou částicí *jako*.

Můžeme tedy sledovat, že užití českého slova nemusí implikovat absenci (původního) romského výrazu. Na druhou stranu je v tomto případě *sar* užíváno spíše jako kalk české částice. Převzatá částice v korpusu převažuje.

Významové pole romského *sar* se překrývá s mnoha českými funkčními slovy (viz výše). V našem korpusu je v určitých komparativních konstrukcích pravidelně užíván lexém

17 Základní tvar *pre*, před substantivem mužského rodu dochází k elizi koncové samohlásky a splynutí se členem - *pre + o + kher = pr'ó kher = pro kher*.

18 Alternativní interpretace by mohla mluvit o morfologické adaptaci českého *pro*.

19 Jako interpretace se zde ukazuje již samotný přepis: *pro gadže* (r) x *pro gádže* (č).

než, který patří do významového pole romské spojky:

tab.7

	Příklad z korpusu	Plně romský ekvivalent	Český překlad
1	<i>terneder než me</i>	<i>Terneder mandar/ terneder sar me</i>	"mladší než já"
2	<i>auka sar me</i>	<i>Auka sar me</i>	"tak jako já"

V tabulce vidíme, že *sar* je možné v romštině použít v obou typech komparativních konstrukcí. Lípa (Lípa 1963; 55) potvrzuje pro humenský dialekt romštiny jak komparativní konstrukce (1) tvořené ablativem, ve kterém je předmět, s nímž se jiný předmět srovnáván (*m-an-dar*), tak komparativní konstrukce tvořené pomocí *sar* a předmětu v nominativu.

V korpusu zachycený idiolekt si nicméně *sar* ponechává pouze u ekvativní komparace (2), zatímco u komparativní konstrukce nahrazuje *sar* českým *než*. Idiolekt korpusu se tedy v komparativních konstrukcích řídí českým vzorcem, přičemž lexém *sar* zužuje své semantické pole v této funkci na význam "jako".²⁰

Výraznou skupinu slov, u kterých v korpusu alternují romský a český ekvivalent, tvoří různé kvantifikátory: *dlouho*, *moc (but)*; *víc (butereder)*; *málo*, *trošku (frima)*. Česká a romská synonyma nealternují pouze v rámci celého korpusu (tedy na různých místech), ale někdy koexistují i v rámci jediné věty:

Imar spolu hine igen but dlouho.

Už jsou spolu hrozně moc dlouho.

Podobně jako u *sar* v případě komparativních konstrukcí, dochází i zde k omezení sémantického pole romského výrazu (*but*), který v češtině znamená mj. *moc* i *dlouho*. Tento jev lze sledovat v celém korpusu - význam "dlouho" nese česká přejímka, význam "moc", "hodně" nesou buď česká přejímka *moc* nebo původní *but*.

Zmíněné kvantifikátory nevyjadřují pouze množství, ale někdy také postoj mluvčího. Z tohoto úhlu pohledu by náležely do stejné kategorie jako české částice používané v romském textu (*kolikrát*, *většinou*). Nicméně dělící linii mezi použitím českého a romského slova nelze narýsovat takto jednoznačně.

V korpusu alternují také částice *jo/ha* "ano", "jo" a *ne/na* "ne" (nejčastěji na začátku věty jako přitakání či popření předchozího úseku). *Na* alternuje ve funkci záporné částice, bez výjimky však zůstává ve funkci slovesné zápornky. V pozici dovětku (tagu) mluvčí užívá český tvar *ne* (viz také oddíl 4.4.2.2.). Česká záporná částice se objevuje v ustálených českých syntaktických konstrukcích:

...no amen lestar phučahas jako jestli kidel a ou že ne...

...no my jsme se ho ptali jako jestli bere a on že ne...

Použití českého *ne* zde nejvýrazněji značí kalkování českého frazeologického obratu (viz oddíl 4.4.3.). Spojku *a* mluvčí v této pozici používá výhradně (viz níže v tomto oddílu), *ou* "on" je romské osobní zájmeno, *že* je spojka v humenském dialektu používaná již před kontaktem variety s češtinou. Záporná částice je v segmentu jediným lexémem, který v korpusu alternuje s romským protějškem.

20 V komparativních konstrukcích dochází v idiolektu mluvčí také k určité hyperkorektnosti v druhém stupni adjektiv s nepravidelným stupňováním. Namísto *buter* "víc/e/" se objevuje *butereder* (superlativ *nejbutereder* "nejvíce"), vedle *feder* "lepší" se jednou vyskytuje *lačheder*.

Tento úsek zachycuje i přes svou krátkost kontinuum mezi ustálenou přejímkou a příležitostným přepnutím. Použití české záporné částice "předurčuje" jednak kalkovaná konstrukce, jednak užití spojek shodných s českými tvary a nakonec také užití téměř totožného tvaru osobního zájmena (*ou* "on").

Dalším příkladem částečného nahrazení českým ekvivalentem jsou slučovací spojky. Romský lexém *the* spojuje jmenné slovní druhy, jeho ekvivalentem jsou v češtině spojky "a", "i". Romský lexém *u* obvykle spojuje slovesa/děje, jeho ekvivalentem v češtině je opět spojka "a" (Šebková, Žlínayová 1998; 42). Slovo "obvykle" znamená, že distinkce užití slučovacích spojek nemusí být vždy platná. Lípa (Lípa 1963; 131) navíc spojku *u* v přehledu spojek užívaných v humenském dialektu neuvádí. Spojky *a* a *the* podle jeho popisu spojují jmenné druhy i slovesa. To potvrzuje i náš korpus:

...tak bo pes daras, že vareso právě na džanava, anebo že phenava vareso špatně a palis varese Roma třeba zavičinenena nebo napisinena amenge, že ... pestar keras kada a kada a na (d)žanas aňi romanes.

...tak bych se bála, že něco právě nebudu vědět, anebo že něco řeknu špatně a potom Romové třeba zavolaj nebo napíšou, že ... ze sebe děláme todleto a támleto a ani neumíme romsky.

Romské *u* bylo ve své funkci zcela nahrazeno českým *a*, případně v daném dialektu spojka nebyla užívána ani před jeho kontaktem s češtinou. Spojka *the* alternuje s českými ekvivalenty *a/i*:

...tak od'a peske lenge mištes vakerelas a sas od'a feder, the o učitelki džanenas romanes vareso trošku, takže lenca vakerenas ... i romanes.

...tak tam se jim dobře povídalo a bylo to lepší, i učitelky uměly něco trošku romsky, takže s nima mluvili ... i romsky.

Spojka *a* se střídá s romskou spojkou *the* také v kolokaci „*e daj o dad*“ (máma táta → "rodiče"), u které se ale v romštině spojka nepoužívá. V korpusu nalezneme tvary *daj a dad*, *daj the dad* a rovněž gramaticky odpovídající instrumentál *la daha le dadeha* (s matkou s otcem → "s rodiči"). Kolokace je tedy v určité formě používaná – nezměněné zůstává pořadí obou substantiv - nicméně její význam se pohybuje mezi "rodiče" a "máma s tátou". Tomu napovídá také úsek, ve kterém dochází k přepnutí:

tak lakere máma s tá ... lakeri daj the o dad avle kadej...
tak její máma s tá ... její máma a táta sem přišli...

Nabízím zde pouze jednu z možných interpretací tohoto úseku - přivlastňovací zájmeno v množném čísle *lakere* "její" navozuje použití pomnožného českého tvaru "rodiče", nicméně pro ten romština nemá jednoslovný protějšek, mluvčí tedy přepne do češtiny, přičemž lexikum se částečně (pořadí substantiv x použití spojky) řídí vzorcem romské kolokace. To může být bráno i jako projev etnolektu v češtině respondentky. Pauza vyznačuje zvážení nové strategie, zájmeno je poté použito v souladu s romskou kolokací, ta je nicméně rozdělena spojkou *the*.

Jak jsem předeslal, jedná se zde pouze o jednu z možných interpretací, nicméně je zřejmé, že vliv češtiny a romštiny je zde vzájemný a projevy jazykového kontaktu mezi romštinou a češtinou se neomezují pouze na úroveň lexika, kterou se zde především zabýváme.

Dalším alternujícím prvkem je spojka *protože/bo*. Kontext užití spojky *bo* napovídá, že tento tvar není pro mluvčí úplně obvyklý. V několika případech je *bo* korekcí předchozího českého tvaru, vliv na korekci měla opět pravděpodobně i situace, kdy tazatel je respondentkou spojován s onou „oficiální“, „lepší“ romštinou vyučovanou během kurzu, předpokládáme tedy, že v přirozeném rozhovoru s vrstevníkem by mluvčí necítila potřebu opravit se. Spojku *bo* ovšem mluvčí používá i spontánně.

Spojky jsou v romštině často zaměňovány pod vlivem (změny) majoritního jazyka, patří tedy obecně k poměrně nestálým jednotkám (Hübschmannová, Neustupný 2004; 15). To lze ukázat také na alternaci *protože / bo*. Česká přejímka v idiolektu naší mluvčí alternuje s přejímkou z východoslovenského dialektu (Lípa 1963; 131).

4.2. Morfologicky příznaková slova

Morfologickým procesům adaptace jinojazyčného lexému do romštiny jsme věnovali oddíl 3. Zde se tedy zaměříme na prvky korpusu, které se v některém z kritérií vymykají plně morfologické adaptaci. Pozornost budeme věnovat stále ještě lexikálním jednotkám, které nejsou součástí českých úseků v romském korpusu. Jedná se o jednoslovné jednotky neoddělené v promluvě výraznější pauzou, která by značila změnu kódu nebo momentální jazykové strategie.

4.2.1. Substantiva

Mezi substantivy tvoří poměrně stálou skupinu morfologicky plně neadaptovaných slov místní názvy:

A odoj pro Smíchov dživen the Vlachi, na? Abo na, me na dža ..?

Bešenas od'a, ale akanakes od'a moc nane, on hine většinou pro Nusle abo pro Vršovice, pro Břevnov a kauka. Ale oda mištes, že imar gele het, bo ... on ... kala zrovna, so sas ke amende pro Smíchov, tak on na sas kola lače Roma. /.../ On právě kerenas bare problemi a pajis o gadže pre amende dikhenas sar pre lende. /.../ Bo dikhenas, že on keren kada kada, tak peske duminenas, že amen sam stejna sar on, tak amen sas bare problemi pro Smíchovos...(s. 5)

A na Smíchově žije dost Olachů, ne? Nebo ne, já ne...?

Bydleli tam, ale teď už jich tam moc není, většinou bydlí v Nuslích, ve Vršovcích, na Břevnově a tak. Ale je dobře, že už odešli, protože ... oni ... zrovna ti, kteří byli u nás na Smíchově, tak to nebyli ti slušní Romové. /.../ Pořád dělali nějaké problémy a pak se na nás gádžové dívali, jako bysme byli stejní./.../ Protože viděli, že oni dělaj to a to, tak si mysleli, že jsme stejní jako oni, tak jsme pak na Smíchově měli dost problémy.

Místní určení se u městských částí většinou nevyjadřuje lokativem (např. *Břevnov-os-te*), ale spojením předložky *pre* a jména v nominativu. Nominativ ovšem není zakončen příponou přejatých jmen a je tedy shodný s nominativem českého výrazu (*Nusle, Vršovice, Břevnov, Smíchov*).

V ukázce i jinde v korpusu dochází k alternaci tvarů s příponou a bez přípony (*Smíchov* i *Smichovos*; *Anděl* i *And'elis*; *Karlín* i *Karlinos* i femininum *Karlina*). Tyto alternace jsou patrně odrazem neustálenosti určitých institucionálních pojmů, které nejsou v každodenní komunikaci v romštině běžné (viz také oddíl 4.2.3.).²¹

21 Případně není běžné jejich skloňování. Direktiv a stativ (kam, kde) se vyjádří spíše spojením předložky s nominativem *pro Smíchov* "na Smíchov(ě)", podobně separativ (odkud) konstrukcí *pal o Smíchov*; alternativní možnost vyjádření těchto funkcí samotným pádem - tedy lokativem *Smichov-os-te* "na Smíchov(ě)" respektive ablativem *Smichov-os-tar* "ze Smíchova" - zůstává nevyužita. Adaptační sufix není tedy příliš využíván ani ve funkci nepřímého pádu, ze kterého se příponami tvoří další pády. Na druhou stranu je jeho využití potenciální, při tvoření genitivu (*smichov-os-ker-e* "smíchovští") pak nezbytné.

Pro jména osob nemáme v korpusu dostatečný objem dat, nicméně mluvčí soustavně užívá u jména svého syna příponu *-us*.²²

Přípony přejatých substantiv tedy mluvčí užívá i tam, kde již nejsou obvyklé.

Také některá substantiva ženského rodu nejsou plně morfologicky adaptovaná podle výše nastíněného paradigmatu. Jedná se zejména o substantiva zakončená na jinou samohlásku než *-a*:

...tak amen sas bare problemi pro Smichovos, že amen na kamenas te mukhen třeba peske te džan te bešen ... andre restaurace nebo ... imar pre amende dikhenas jinak.

...tak jsme pak měli na Smíchově dost problémy, že nás nechtěli pouštět třeba jít si sednout ... do restaurace nebo ... už se na nás dívali jinak.

Zatímco přejatá substantiva feminina mají v nominativu singuláru koncovku *-a* (ulice → ulica), slovo *restaurace* si zachovává původní tvar. Podobně tomu je u slov *generace*, *brigádnice* (v korpusu pouze pl.), *košile*.²³

Mnoho morfologicky neadaptovaných substantiv je samozřejmě používáno v rámci delších úseků češtiny v romském korpusu, tyto úseky však budou pojednány samostatně v oddílu 4.4.

4.2.2. Ostatní morfologicky příznaková slova

Do tohoto oddílu zahrnujeme poměrně časté užívání neadaptovaných adverbii odvozených od adjektiv. Zatímco některá z nich jsou v korpusu použita jak v podobě adaptované (*normalnones* i *normálně*), většina je použita pouze v podobě neadaptované: *plynule*, *postupně*, *stejně*, *úplně*, *špatně*, *rychle*, *pocichu*.

Všechny výrazy by byly adaptovatelné příponou *-on-es*. Zatímco první čtyři výrazy by se v romštině vyjádřily opisem nebo přejímkou, zbylé tři výrazy mají jednoslovný romský ekvivalent, přičemž slovo *sig* (*rychle*) patří oproti ostatním dvěma k neodvozeným adverbii.

Elšík (osobní rozhovor 2007) označuje užití deadjektivní adaptační přípony *-on-es* za omezené, neboť mnoho východoslovenských dialektů romštiny jednoduše přejímá slovenská odvozená příslovce.

Tento způsob by potvrzovalo i užití slovenské výpůjčky *pocichu*. Téměř s jistotou lze říct, že ji mluvčí používá pouze v romském diskurzu. Lze se domnívat, že výpůjčka se v idiolektu objevila přirozenou cestou akvizice jazyka od předchozí generace, nikoli tedy přímým kontaktem mluvčí se slovenštinou, kterou mluvčí neovládá. Lexém *pocichu* zřejmě má vymezené užití (v romském, nikoli českém diskurzu), ačkoli do romštiny není morfologicky adaptován.

Morfologicky plně neadaptovaná adjektiva a slovesa se v korpusu samostatně (jako projevy jazykové alternace) objevují výjimečně. Lexém *cizí* alternuje s adaptovanou přejímkou ze slovenštiny *cudza* (pl.) "cizí", sloveso *stačí* mluvčí užívá vedle adaptovaného *stačinel* "stačí", přičemž využívá také romského opisu:

a) No me vakerau kauka, kaj pes dovekarau peskere ... (téměř po slabikách) peske-ra fa-milijaha /.../ [K]auka, sar mange ča kampil, no.

b) No jako khere nebo avri te džau le kamaradencia, tak mange kada stačinel sar vakerau. Ale te džau právě varekaj ... třeba sar kadej ... -tak mange na stačinel (smích)

22 Neužívání koncovky je běžné také pro vlastní jména osob.

23 Je možné zvažovat novou, pod vlivem češtiny vzniklou třídu feminin zakončenou v nom. na *-e*. Bohužel v korpusu nemáme příklady pro nepřímý pád (obliquus). Podobná situace je zaznamenána v jihocentrálním dialektu v Selicích (Elšík, osobní rozhovor 2007). Burgenlandský romský dialekt "roman" užívá pro nové adjektivní výpůjčky novou flektivní koncovku *-i*, přejatou z německého dialektu (Matras 2002; 203).

c) ...to je to samý *te avel ke amende varesi gadži, třeba so dživel právě mire ujcuha nebo vareso čha nebo jako raklo, tak stačí te ke amende hin trin štar berš a imar džanel romanes.*

a) No já mluvím tak, abych se domluvila se svými ... se svou rodinou/.../ [T]ak, jak potřebuju, no.

b) No jako doma nebo když jdu ven s kamarády, tak mi stačí to, jak mluvím. Ale když jdu právě někam ... třeba jako sem.../.../ tak mi to nestačí (smích).

c) ...to je to samý jako když k nám přijde nějaká Češka, třeba co žije zrovna s mým strejdou nebo nějakej kluk jako český, tak stačí, když u nás tři čtyři roky a už romsky umí.

Význam českého "stačí" vyjadřuje podle slovníku v romštině pouze přejímka *starčinel*, případně *dost(a) hin*. V příkladu **a)** užívá mluvčí opis, který by se volně dal přeložit rovněž "jak mi to stačí", čemuž napovídá také užití přejímky ve stejném kontextu (**b)**).

V příkladu **b)** užívá mluvčí adaptovaného slovesa, v příkladu **c)** slovesa neadaptovaného. V obou příkladech v dané frázi užívá také částici *tak*. Její užití tedy nutně nepodmiňuje další přepnutí, což částečně potvrzuje nepříznakovost této přejímky (alespoň) pro idiolekt mluvčí.

4.2.3. Institucionální přejímky

Další kategorií, která stojí na hranici mezi přejímkou a přepnutím jsou institucionální přejímky. Hübschmannová (Hübschmannová 1979; cit. podle Matras 2002; 238,241) tyto prvky vidí jako skupinu slov z majoritního jazyka, které překračují jinak poměrně ostrou hranici diglosie mezi češtinou / slovenštinou a romštinou. Označují věci vlastní především světu Neromů, což je důvod, proč si pro ně romština nevytvořila vlastní pojmenování. Carol Myers Scotton (Boztepe 2002; 7) tuto kategorii nazývá *cultural borrowings*.

Tuto skupinu tvoří jak jednoslovné, tak i víceslovné pojmenovávací jednotky, které nejsou morfologicky adaptovány do romštiny.

Použití výrazu "institucionální" zde neoznačuje pouze instituce ve smyslu úřadů, ale obecně prvky, které jsou častěji konceptualizovány v češtině.

Do této skupiny by v jisté míře mohly patřit také vyšší číslovky, o kterých jsme mluvili v oddílu 4.1.1.2. Užití přejatých tvarů je jistě spojeno s narůstajícím užitím vyšších číslovek v souvislosti s neromskými institucionálními doménami, na druhou stranu romština má pro vyjádření vyšších číslovek vlastní slovní zásobu a pravidla. Nejedná se tedy v pravém smyslu o zaplnění lexikální mezery. To částečně platí i pro následující příklad:

A i prindžard'am, že ... ehm ... te aver čhave vakerenas ča romanes, džanas andre škola, tak len sas bare problemi, bo oda sas pre lende igen pharo./.../ A pre mande na sas ajso pharo./.../Potom man sas lepší výsledky než len./.../A savore gele andre zvláštno.

A taky jsme poznali, že ... ehm ... když ostatní děti mluvily jenom romsky, chodily do školy, tak měly velké problémy, protože to na ně bylo hrozně těžký /.../ a pro mě to nebylo tak těžký. /.../ Potom jsem měla lepší výsledky než oni./.../ A všichni šli do zvláštní.

Škola je jazykovou doménou češtiny. Romština pro toto téma tedy používá adaptované přejímky (*škola, zvláštno*). Zaužívaná školská terminologie se u naší mluvčí ovšem projevuje také v morfologicky neadaptovaných kolokacích (*lepší výsledky*). Zatímco slovo *výsledky* by šlo jednoslovně vyjádřit pouze (stejně znějící) přejímkou (*visledki*), adjektivum *lepší* má v romštině ekvivalent *feder*, který mluvčí užívá. Právě užití českého adjektiva napovídá, že do romské věty byla vložena kolokace jako celek.

Neadaptované kolokace se užívají také u názvů zaměstnání:

Miro dad hino řidič z povolání
Můj táta je řidič z povolání
Akanakes oj kerel ča kajse že pomocné práce.
Teď dělá jenom takové pomocné práce

Slovní spojení jsou zde již specifitější jak sémanticky tak gramaticky (zejména první příklad) a jejich adaptace do romštiny by nebyla jednoduchá. To platí i pro další kolokace v korpusu jako jsou např. *slovní zásoba, trestní oznámení* a jiné.

4.3. Morfologicky příznaková slova - slovenská vrstva

O slovenské vrstvě jsme mluvili v oddíle 4.1.1.1. jako o dřívější vrstvě přejímek gramatických a diskurzivních slov. Ty byly buď shodné s českými tvary (*než, no*), nebo byly českým tvarům foneticky blízké (*ta - tak, vobec - vůbec*) a slovenská přejímka byla v idiolektu nahrazena podobnou přejímkou českou.

V oddíle 4.2. jsme se zaměřili na slova z korpusu, která sice mohou být do romštiny morfologicky adaptována, nicméně z různých důvodů nejsou.

Mimo oddíl 4.2. jsme proto vyčlenili stručný oddíl, který shrne několik příkladů plně adaptovaných přejímek, které mají v češtině a slovenštině velmi podobný tvar.

Tato slova můžeme rozdělit do tří skupin:

a) přejímky, které si ponechávají tvar ze slovenského nářečí:

- *narodzinde* "narodili se", *četka* "teta", *dzigareki* "cigarety"

Ačkoli mluvčí v češtině používá běžně překladové výrazy, přejímky uchovávají hlásky a hláskové skupiny typické pro východoslovenský dialekt, ze kterého byly původně přejaty. Aktuální jazykový kontakt tedy nemá vliv na některá dříve přejatá slova, ačkoli v nL2 a aL2 jsou tvary téměř shodné, navíc se slovenským dialektem mluvčí není v kontaktu.

Možnými důvody ne-adaptování tvarů z aktuálního kontaktního jazyka jsou jednak zaužívanost přejímky starší, jednak její odlišnost od aktuálního kontaktního jazyka.

Pokud bychom přijali tezi, že adverbialní výpůjčky jsou do romštiny integrovány bez morfologické adaptace, patřil by do této skupiny také lexém *pocichu*.

b) slovenské přejímky, které se vlivem češtiny obměňují:

- *celo* "celý", *kamarada* "kamarádi"

Oproti předchozí skupině se zmíněné lexémy mohou označit za adaptované přejímky z češtiny. Podobně jako některé morfologicky nepříznačové přejímky zmíněné v oddílu 4.1.1.1. (*všude, vůbec*) navazují lexémy *celo* a *kamarada* na dřívější slovenské (tedy dialektní) *calo* a *kamarata*.

c) slovenské přejímky, které vlivem češtiny rozšiřují své sémantické pole

- *bavinel* "hrát si", "bavit se"

Poslední skupinu v tomto oddíle tvoří slova, která byla do romštiny adaptována ze slovenštiny, adaptovaný kořen je ovšem vůči českému homonymní - zní stejně, ale v každém z jazyků má poněkud jiný význam.

Sloveso *bav-in-el* si kromě českého významu "bavit se" uchovává i původní význam "hrát si". Zatímco sloveso *bavinel* ve významu "bavit se" se pojí se zvrtným zájmenem *pes* "se", význam "hrát si" se objevuje jak v podobě *bavinel pes* tak v podobě *bavinel pes-ke*, kdy dativní sufix *-ke* odráží tvar českého zvrtného zájmeně "si".

4.4. Víceslovné úseky češtiny v romském korpusu

V tomto oddílu se zaměříme na místa v romském korpusu, kde se čeština objevuje ve větších celcích. Pokusíme se o určitou hierarchizaci těchto úseků a bude-li to možné, navrhneme také interpretaci jazykové strategie daného úseku. Nepůjde o vyčerpávající komentář ke všem takovýmto místům v korpusu, ale zaměříme se na jevy, které se opakují.

4.4.1. Potíže s členěním jazykových alternací

V oddíle 4.4. se zaměřujeme na různé druhy jazykových alternací. V úvodu této práce jsme nastílnili určité základní členění navrhované v lingvistické literatuře.

Rozdělení druhů jazykové alternace na **a)** diskurzivní, **b)** preferenční, **c)** mezivětné a **d)** vnitrovětné (přepínání v rámci vět a klauzí) neznámá, že se jazykový projev dá zařadit do jediné z těchto kategorií, přičemž ostatní by byly vyloučeny. Náš korpus, ačkoli krátký a nevhodný pro širší analýzu přepínání kódů (zejména kategorií **a)** a **b)**), obsahuje pasáže, které spadají do všech čtyřech kategorií.

a) *Bo ou mušinlas ... prostě mušinlas te čorkeren a te keren love, bo mušinelas te keren koda. Me proto oďa na napisind'om, so kerelas, protože ou igen čorkerelas, no. Já sem nevěděla, jesi to tam mám napsat nebo ne, víš. Marku!*

Dobry, on si ___ hraje.

Kde má ponožky? On nemá ponožky.

Aha. Má možná.

Marku, tak to uklid'! Dikhes !? Kada hino sako d'ives.

Protože on musel ... prostě musel krást a shánět prachy, musel to dělat. Já jsem tam proto nenapsala, co dělal, protože on hrozně kradl, no. Já sem nevěděla, jesi to tam mám napsat nebo ne, víš. Marku!

Dobry, on si ___ hraje.

Kde má ponožky? On nemá ponožky.

Aha. Má možná.

Marku, tak to uklid'! Vidíš !? A to je každej den.

Diskurzivní přepínání značí posun tématu, role participantů, druhu aktivity. První přepnutí (*Já sem nevěděla...*) přináší jednak osobní reflexi pochybností (změna tématu), jednak se více obrací k tazateli (změna aktivity).

Přepnutí potom pokračuje, neboť na syna mluví respondenka vždy česky (viz oddíl 2.2). Další přepnutí (*Dikhes...*) signalizuje změnu adresáta promluvy.

a) b) c) d)

...opral savore kanakes fetinen. Úplně savore. Takže ...

Opral oda kaj?

Koší- Košíře.

A oda hin ...

Plzeňská, nahoru. Mhm. No a právě, ehm, kanakes peske duminau, že jed'ino, ko na fetinen le Romendar pro Smichovos hiňi kola, so phiren manca avri. Jako kodi miri parta. A možná k nim ještě tak deset dvanáct z těch mladých.

...nahore ted' všichni fetujou. Úplně všichni. Takže ...

Nahore, to je kde?

Koší- Košíře.

A to je ...

Plzeňská, nahoru. Mhm. No a právě, ehm, já si tak myslím, že jediný, kdo teď na Smíchově mezi Romama nefetuje, jsou ti, co se mnou chodí ven. Jako ta moje parta. A možná k nim ještě tak deset dvanáct z těch mladých.

Tento poměrně krátký úryvek shrnuje všechny nastíněné druhy přepínání. Zčásti je to dáno tím, že zatímco první dvě kategorie se soustředí na diskurzivní funkce jazykové alternace, druhé dvě na syntaktickou pozici vložené výpovědi v cizím jazyce. Jednoslovné jednotky *úplně, takže, jako*, případně úsek *no a právě* by spadaly do kategorie vnitrovětného přepínání. Poznamenejme zde, že tyto jednotky patří většinou mezi diskurzivní slova (sporná je zde funkce lexému *úplně*).

Poslední věta *A možná k nim...* by patřila do kategorie mezivětného přepínání. Přepnutí zde doprovází dva relevantní faktory - relativizace na počátku věty (*A možná*) a vyjádření vyšších číslovek (*deset dvanáct*) v druhé části věty. Obě tyto kategorie jsou v korpusu silně zastoupeny češtinou, lexikální mezery tedy mohly stát za rozhodnutím pro užití delšího českého úseku.

V korpusu opakované případy přepnutí se nacházejí tam, kde tazatel žádá určité vysvětlení. Zde se jedná o úsek od první otázky (tučně) po větu *Plzeňská, nahoru*. Místo již použitého a tazatelem zopakovaného romského výrazu *opral "nahoru"* používá respondentka nakonec české *nahoru*. Jedná se tedy o určité vyjednávání jazyka pro účel upřesnění místa (kategorie **b**)- znát lokaci je důležité pro další vyprávění (v romštině), česká vsuvka zde usnadňuje další komunikaci.

Vzhledem k tomu, že ujasnění přichází (v tomto i jiných případech) od respondentky vždy bez delší pauzy, automaticky, může u ní být téma vysvětlování cesty / lokace poměrně pevně vázáno na výběr jazyka. To by mluvilo pro zařazení tohoto úseku do kategorie **a**).

Nabízené členění tedy na jedné straně poskytuje zajímavé popudy k interpretaci, na straně druhé ale neobstojí při detailnějším rozboru (a rozčlenění) jazykového korpusu.

4.4.2. Komentáře

V korpusu nalezneme minimálně dvě výrazné skupiny důvodů pro jazykovou alternaci. Jednu z nich zde nazýváme komentáře, druhou pak tvoří kalkování frazeologických obrátů.

"Jazyková alternace je využívána jako podnět kontextualizace (contextualization cue), který vyznačuje místa, kde se v diskurzu objevuje parafráze hodnocení, sumarizace, nebo tam, kde se hledá konsenzus s posluchačem"(Matras 2002; 241-242).

Tuto kapitulu můžeme rozčlenit na komentáře tvořené zřetěžením funkčních slov, dále se zaměříme na komentáře spojené s vkládáním citací do promluvy, výraznou skupinu tvoří také vkládání dovětek (tagů) v aL2 a nakonec přepnutí spojená s metajazykovým tématem promluvy.

4.4.2.1. Řetězení funkčních slov

Určitou hraniční skupinu přepnutí tvoří úseky korpusu, které jsou sice shlukem českých lexémů, nicméně úsek nese konkrétní obsah. Nejčastěji se jedná opět o vyjádření určité nuance významu, relativizaci:

On phenen, že kamen, ale nič pro oda na keren. Anebo i když třeba trošku džanen [romanes], tak keren, že na džanen...

Oni říkají, že chtějí, ale nic pro to nedělají. Anebo i když třeba trošku umí [romsky], tak dělají, že neumí...

Začátek druhé věty relativizuje nebo upřesňuje sdělení v první větě našeho příkladu. Český úsek je tvořen čtyřmi lexémy (*i když* nese jeden význam). Všechny tyto lexémy se v korpusu

objevují i samostatně, lexémy *i když (te)* a *trošku (frima)* mají v korpusu i své romské ekvivalenty.

Všetchna funkční slova zřetěžená za sebe nevedou k přepnutí následujícího slovesa. Výpověď se zde tedy dělí na českou a romskou složku, kdy romština nese propozicionální význam a čeština jeho různé diskurzivně-strukturační a modální modifikace.

Podobnou funkci má řetězení funkčních slov v dalším místě:

...paš mande třeba hine duj a ope pre mande dikhen a koda. To je prostě nane příjemna. Proto třeba i když dikhau varekaj, že hine třeba šukar renti, ale aňi oda- od'a na džau, bo man nane chuť pale pre lende te keren jako ... furt lenge te- te vivakeren, že jo kada kada kada.

...jsou u mě třeba dvě a dohlížejí na mě a tak. To je prostě nejsou příjemný. Proto třeba i když někde vidím, že mají hezký oblečení, ale ani to- tam nejdu, protože nemám chuť zase dělat jakože ... furt jim vymlouvat, že jo tohle tohle tohle.

U prvního případu v poslední ukázce dochází k určitému emocionálnímu přepnutí, které chce ve stručnosti shrnout pocit z děje vyjádřeného v předešlé větě. Vložený úsek a přejímka (*příjemna*) na konci věty mohou mít vliv na další přepnutí. Obě dvě přepnutí nesou opět spíše diskurzivní a modální funkce než samotný propozicionální děj a nevedou tedy k delšímu přepnutí.

4.4.2.2. Citace a tagy

V korpusu najdeme několik úseků, kdy mluvčí cituje výroky jiných osob. Nezávisle na tom, zda určitá osoba řekla výrok v romštině nebo češtině, citace je uvedena v romštině:

...protože kada me imar prindžardžom paš o but čhaja, so phenenas (nafoukaně): „Me na džanav romanes, soske mange kada...“ a tadyto a pak když třeba me vakeras, tak dikhjom, že on achajon, so me phend'om a normálně mange odphenel.

...protože to jsem už zažila u mnoha holek, který říkaly (nafoukaně): "Já romsky neumím, k čemu by mi to bylo..." a tadyto a pak když jsem třeba mluvila, tak vidím, že rozumí, co jsem řekla a normálně mi odpovídá.

Zajímavé je, že přepnutí je umístěno až za citaci, přičemž citovaná promluva byla z logiky věci jistě česká. Navíc samotná citace je v korpusu vyznačena určitou změnou kódu - nikoli jazykového, ale intonačního. Lexémy *tadyto (kada)*, *pak (pajis)*, *když (te)* mají v korpusu hustě užívané romské ekvivalenty.

Přepnutí jazykového kódu, respektive jeho první část (*a tadyto*) zde označuje určitý komentář, shrnutí, tedy změnu tématu. Takovéto komentáře doprovázené přepnutím jsou poměrně obvyklé, což jsme ukázali i v předchozím oddílu. Shrnutí také ukazuje, že přímá řeč byla použita více jako příklad, nikoli jako zopakování zaslechnutého výroku. Druhá část přepnutí (*a pak když třeba*) je pravděpodobně "odjištěna" předchozí částí.

Pozice komentáře nemusí být vždy za přímou řečí:

No a dycky kala lendar asan, ne, jakože: "Jé, dikh, kada," ne, no ale jako mange len hin ...

Na vakeren jekh avreha?

*Ale tak jo jako, nevím jako jak sar oda hin andre **Karlina**, ale kade jako - amen jako na keras, že bo lendar kerahas, že andro jakha třeba bysme řekli: "Jé, dikh pre tute," nebo kada.*

No a dycky se jim tamti smějí, ne, jakože: "Jé, hele, tamten," ne, no ale jako mně je jich...

Spolu nemluví?

Ale tak jo jako, nevim jako jak [repetice tvaru v romštině] to je v Karlíně, ale tady jako - my jako neděláme, že bysme z nich dělali, že bysme jim do očí třeba řekli: "Jé, koukni se na sebe, " nebo tak."

Přímá řeč je zde směřována k Romům, romština tedy v podstatě odráží možnou realitu. Poznámky k citaci se objevují před i za citací. Přímá řeč je opět využívána jako příklad, jako rétorický prostředek.

Alternace v komentářích souvisí (nebo je shodná) také s jazykovou alternací v dovětcích, o které jsme se zmínili v souvislosti s užitím přejaté záporné částice *ne* (viz oddíl 4.1.2):

A akanakes te pre lende dikhau, tak hine šuke, zničimen, víš co...

A teď když se na ně podívám, tak jsou hubený, zničený, víš co...

V poměrně rozvětvené hierarchizaci přepínání kódů existuje pro tento jev, tedy vložení dovětku v cizím jazyce do úseku v matrix jazyce, označení tag-switching (Winford 2003; 106).

4.4.2.3. Metajazykové komentáře

Jediným příkladem, kdy se v přímé řeči v korpusu oběhuje čeština, je případ, kdy je jazyk samotný tématem a musí tedy být demonstrován:

No, tak oda sako lendar asal jako, te on džal andro kramos a kerel (napodobuje přízvuk): "Dobry den," jako víš jak... Dyt' to napodobujou vsichni vlastně. Dyt' te keren romane vřipi, ta- keren, sar avel třeba o Dežis a kerel: "Dob...," to každej právě napodobuje, že o Roma na džanen te vakeren daresave mištes gadžikanes...

No, tak to se jim jako každej směje, když jdou do krámu dělá (napodobuje přízvuk): "Dobry den," jako víš jak... Dyt' to napodobujou vsichni vlastně. Dyt' když se vyprávěj vtipy o Romech, tak se řekne, že třeba Dežo přijde do krámu: "Dob...," to každej právě napodobuje, že Roma některý neumí dobře česky.

Také zde je pozice za přímou řečí obsazena češtinou, velmi pravděpodobně odjištěnou citací v češtině, která je v tomto případě velmi exponovaným místem díky přímé demonstrativní funkci. Romská promluva poté navazuje na přepnutý úsek češtiny.

Podobným druhem metajazykového diskurzu jsou jazykové otázky typu "jak se řekne" (vypouštím pouze svá přitákání):

No me vakerau kauka, kaj pes dovekarau peskere ... peskera familijaha /.../ Oda ... kauka, sar mange ča kempel, no./.../ Protože te n ... jak se řekne protože? Bo te na džanava te phenen romanes...

No já mluvím tak, abych se domluvila se svými ... se svou rodinou /.../ To ... tak, jak potřebuju, no. /.../ Protože když n ... jak se řekne protože? Protože to nebudu umět říct romsky...

Přepnutí zde značí změnu situace - respondentka se přímo obrací k tazateli. Jazyková otázka je také změnou tématu promluvy. Triggerem ("spouštěčem") přepnutí se stává lexém, který je identifikován jako český - *protože*. Podobně je tomu v následujícím příkladě:

Právě proto mange pes libinel kodi olaško, bo pre mande hiňi kajsi cizí. A džanau ča trošičku z toho ... trošičku (smích)... džanau ča frima ole- o-l-e-s-tar, so on vakeren.

Právě proto se mi líbí ta olašština, protože je pro mě taková cizí. A umím z toho jen trošičku ... trošičku (smích) ... znám jen málo z to-h-o jejich jazyka.

Přejímky *protože* a *trochu* (případně *trošku*, *trošičku*) jsou v korpusu užívány také spontánně, tedy bez dalších oprav, stejně jako synonymní *bo* a *frima*. "Sebekorekce" zde svědčí o tom, že mluvčí tato slova (oproti jiným užívaným přejímkám) cítí jako česká a romštině nevlastní.

Roli hraje také znalost romského ekvivalentu, který je navíc foneticky nepodobný českému.

Za poznámku stojí, že lexém *frima* se v korpusu neobjevuje v deminutivních tvarech jako české *trochu*. Český ekvivalent mluvčí dovoluje lépe odstínit význam než romské slovo.

Právě užití deminutivního tvaru *trošičku*, které spouští ustálenou frázi *trošičku z toho*, způsobuje korekci. Tvar s českým deminutivním sufixem je reflektován jako český.

Přepnutí je ovšem založeno na momentálním rozpoložení respondentky. Na jiných místech, jak již bylo řečeno, lexikum nereflektuje a tvary *trochu*, *trošku*, *trošičku* užívá bez toho, aby vedly k delšímu přepnutí.

Metajazyková úvaha s sebou tedy nese velmi často také přepnutí. Nezapomínejme ovšem, že oba komunikační partneři jsou bilingvní, mají stejný jazykový repertoár (čeština, romština) přičemž oba umí lépe česky. Metajazykové komentáře jsou tedy i prosbou o výpomoc, které komunikační partner rozumí.

4.4.3. Kalkování frazeologie

Romština je syntakticky poměrně podobná češtině. Romština naší mluvčí, i vzhledem ke způsobu akvizice a frekvenci užívání obou jazyků, je v mnoha úsecích s češtinou izomorfní, tj. strukturně shodná nebo velmi podobná. České syntaktické konstrukce jsou někdy v průběhu řeči lexifikovány romskou slovní zásobou. Tohoto jevu jsme se již dotkli v poznámkách věnovaných alternacím slov *but*, *moc* a *dlouho* v idiolektu našeho korpusu (viz oddíl 4.1.2.).

Velmi patrná je izomorfie zejména u kalkování české frazeologie.

Kalkování frazeologie se v korpusu projevuje různě. Prvním ze způsobů, který ještě nevede k jazykové alternaci, je užití romského ekvivalentu k českému lexému, který má ovšem oproti romskému slovu zaužívaný obrazný význam:

...tak pes daranas, že pes potom na chudava.

...tak se báli, že se potom nechytím

Mluvčí zde přesně překládá českou frázi s použitím romského slovesa. Česká syntaktická konstrukce je zde plně přeložitelná do romštiny.

Podobně je tomu v dalším příkladu:

Oda stačinel te dživel maškar kodi komunita, tak pes naučineha jekh duj..

To stačí, když v té komunitě žije, tak se naučíš raz dva...

Mluvčí zde překládá český / slovenský frazém "raz dva".²⁴ Ten je v romštině běžně používán v lexikálně neadaptované podobě ve významu "hned". Můžeme soudit, že toto původní přepnutí se stalo přejímkou, která navíc ztratila v romštině stylistickou příznakovost, kterou jinak toto sousloví nese v češtině a slovenštině (podobným případem ztáty příznakovosti je např. *furt* "pořád", "furt"). Přepnutí se stalo přejímkou, kterou naše mluvčí (případně již mluvčí ve starších generacích) překládá do romštiny.

24 Frazém je rozšířen v celé střední Evropě, srov. německé "eins zwei" (odtud zřejmě do češtiny a slovenštiny), maďarské "egy kettő".

Frazeologický obrat si ovšem někdy vyžaduje užití přesného ustáleného výrazu, který v romštině nemusí být vyjádřitelný jedním slovem:

...te phenen romanes, tak džanau, že phenava čechikones, tak oda pre mande nane ajsa baro problemos. /.../ Tak pes oleha auka ... nezabývám.

...když to řeknou romsky, tak vím, že to řeknu česky, tak to pro mě není nějaký velký problém. /.../ Tak se tím tolik ... nezabývám.

První část frazému - *tak pes oleha auka* - je přesným překladem české konstrukce včetně užití zvrátneho zájmena 3.os.sg. *pes* "se" a ukazovacího zájmena v instrumentálu *oleha* "tím". Romštině ovšem chybí přesný jednoslovný výraz pro význam *zabývat se*, možný ekvivalent *bajinel* se váže s ablativem (*bajinel olestar* - dosl. "zabývat se od něčeho") a v nastavené syntaktické konstrukci již nelze bez opravy použít. Tato komplikace tedy vede k přepnutí do češtiny.

Podobná strategie se uplatňuje také v následujícím příkladu:

Te me kamava, kaj peske o gadže te važinen le Romen, tak kola Roma peske sami sebe musej taky vážit.

Když budu chtít, aby si gádžové vážili Romů, tak si ti Romové sami sebe musej taky vážit.

V tomto případě k přepnutí nedochází kvůli nenalezení adekvátního slovesného výrazu (srovnej *važinen* a *vážit* v téže větě; respondentka běžně užívá přejímku *mušinel* "muset"), ale kvůli jazykové mezeře ve vyjadřování reciprocit. Významy jako např. "spolu" (ve významu jeden s druhým) apod. mluvčí v korpusu pravidelně vyjadřuje přejímkami.

Česká syntaktická konstrukce není v první klauzi našeho příkladu romštinou přesně kopírována (akuz. vazba v romštině *te važinen le Romen*, vazba 2. pádu v češtině *aby si vážili Romů*). Druhá klauze se s českou konstrukcí shoduje a mluvčí do češtiny přepíná právě v bodě, kdy je nutné vyjádřit reciprocitu. Dvouslovná jednotka *sami sebe* pak spouští delší přepnutí.

K přepnutí v rámci frazému nemusí docházet pouze z důvodu chybějícího výrazu:

Bo imar sas phuri, tak imar pes lake na kamelas /.../ jako te omuk(h)en peskero, ehm, stádo jsem chtěla říct, peskero kher a koda, tak oj od'a ačhija...

Protože už byla stará, tak se jí už nechtělo jako opustit svý, ehm, stádo jsem chtěla říct, svůj dům a tohle, tak tam zůstala...

Respondentka zde nevyužije možnost adaptovat český lexém *stádo* příponou -os → *stados*. To může mít několik důvodů. Prvním je možná reflexe českosti frazému, která je důvodem přepnutí. Dále pak - potenciální přejímku může mluvčí hodnotit jako příliš českou, proto se jí vyhne a volí přepnutí do češtiny. Dalším důvodem pak může být samotná nevhodnost frazému užitého v souvislosti s blízkou osobou. Mluvčí tedy přepne a adekvátnější opis připojuje v romštině.

Nastíněné interpretace se samozřejmě vzájemně nevylučují, všechny tři předpokládají metajazykovou příčinu přepnutí.

5. Závěr

Vliv češtiny na romštinu trvá nejdéle něco málo přes šedesát let. Přesto se v nejmladší generaci v rodinách poválečných migrantů tento vliv projevuje.

V idiolektu našeho korpusu je vliv umocněn jednak tím, že mluvčí romštinu příliš nepoužívá, ačkoli jí plně rozumí, jednak mnoha vnějšími faktory (např. témata a místa rozhovorů).

Idiolekt našeho korpusu prokazuje proměnu výslovnostních pravidel. S přejímkami se do romštiny dostávají také nové fonémy (*ř*), přičemž jiné se z ní vytrácejí (*l*).

V rovině morfologie se v idiolektu objevilo několik přejatých feminin zakončených na *-e* (*restaurace*, *generace*), která se vymykají flexi typické pro přejatá slova a potenciálně mohou ustavovat novou flektivní třídu.

V souladu s Matrasem náš korpus prokazuje nejsilnější vliv češtiny jako aL2 skrze přejímání a uplatnění slov, která nejsou obsahově či syntakticky zatížena (Matras 2002; 201), zejména částic a jiných diskurzivních markerů.

Spolu s jinými slovními druhy (nejvýrazněji spojky) tyto jednotky zčásti nahrazují přejímky ze slovenštiny (nL2).

Slovenské tvary ovšem s českými v některých tvarech alternují, některé ze slovenštiny přejaté lexikální jednotky si pak uchovávají tvar s prvky slovenského dialektu, které je odlišují od potenciálních přejímek českých (*dzigareki* "cigarety"). Pod vlivem češtiny pak některé lexikální jednotky rozšiřují význam (*pro* "na", "pro"; *bavinel* hrát si", "bavit se"), jiné své sémantické pole naopak zužují (*sar* nemá význam "než" v komparativních konstrukcích, *but* není užíváno pro význam "dlouho").

Kromě institucionálních přejímek, které tvoří přechodovou část mezi jedno- a víceslovnými úseky češtiny v našem korpusu, nalezneme ve způsobu, jakým naše mluvčí používá romštinu, několik charakteristických funkcí, které plní vložené úseky češtiny. Jedná se zejména o různé druhy komentářů na jedné straně, na straně druhé pak o místa v diskurzu, kdy mluvčí kalkuje české konstrukce a přepnutím zaplňuje aktuální jazykovou mezeru.

Přepnutí nemusí ovšem vždy znamenat lexikální mezeru - původní slova, přejímky a přepnutí koexistují vedle sebe.

V práci jsem příliš nezdůrazňoval faktor, který se v korpusu výrazněji neprojevuje, nicméně může mít svůj potenciál pro idiolekt mluvčí do budoucna. Tímto faktorem je kontakt mluvčí s různými institucionálními podobami romštiny skrze média a kontakt s mluvčími projevujícími jistou ideologii jazykového purismu (např. v romských organizacích). To vše může vést k navracení některých (zejména lexikálních) prvků považovaných za původnější do jejího idiolektu.

Náš korpus je pro popis jazykových alternací poměrně krátký a omezený, další studium tedy musí být podloženo korpusem delším, zachycujícím přirozené mluvní situace. Samozřejmě by dále měla být komparace více idiolektů a jazykových strategií různých lidí. Výše zmíněné skutečnosti beru jako nejvýznamnější omezení této práce, která by měla být brána v potaz při zvažování platnosti jakýchkoli předkládaných závěrů.

Seznam zkratk

akuz.	akuzativ
aL2	aktuální kontaktní jazyk
cit.	citováno
dosl.	doslovně
et al.	a jiní
f.	femininum, ženský rod
L2	"druhý jazyk", kontaktní jazyk romštiny
m.	maskulinum, mužský rod
nL2	nedávný kontaktní jazyk
nom.	nominativ
os.	osoba
pl.	plurál, množné číslo
pres.	prezent, přítomný čas
sg.	singulár, jednotné číslo

sL2 starší kontaktní jazyk

tab. tabulka

Bibliografie:

- Bořkovicová, Mária: Romský etnolekt češtiny, in Jakoubek, Marek; Hirt, Tomáš (eds.) - Romové: Kulturologické etudy, str. 292-308, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004.
- Boztepe, Erman: Issues in Code-Switching: Competing Theories and Models, 2003, dostupné na <http://journals.tc-library.org/index.php/tesol/article/view/32/37>.
- Clyne, Michael: Dynamics of Language Contact, Cambridge University Press 2003.
- Elšík, Viktor – handouty kurzů Kontaktní lingvistika (FF UK 2005/2006) a Gramatika slovenské romštiny (FF UK 2004/2005); dostupné na <http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/>.
- Elšík, Viktor: Interdialect contact of Czech (and Slovak) Romani varieties, rukopis 2001 (20 str.), dostupné na <http://ulug.ff.cuni.cz/osobni/elsik/>; publikováno pod stejným názvem in International Journal of the Sociology of Language 2003, 162, str. 41-62.
- Elšík, Viktor: Milena Hübschmannová - lingvistka, in Romano Džaniben, říj 2006, str. 157-172.
- Ferková, Ilona: Sar o Roma avenas pal o mariben pro Čechi / Jak přicházeli Romové po válce do Čech, in. Romano Džaniben 1-2/1995, str. 89 - 95.
- Haišman, Tomáš: Romové v Československu v letech 1945-1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady, in Romové v České republice (1945-1998), str. 137-183, Socioklub, Praha 1999.

- Horváthová, Emília: Cigáni na Slovensku / Historiko etnografický náčrt, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1964.
- Hübschmannová, Milena - Inspirace pro rozvoj romštiny, dostupné na <http://www.saske.sk/cas/1-2000/hubschmann.html>.
- Hübschmannová, Milena; Šebková, Hana; Žigová, Anna: Romsko-český a česko-romský kapesní slovník, Fortuna, Praha 2001.
- Hübschmannová, Milena; Neustupný, Jiří V.: "Terminological" Processes in North-Central Romani, rukopis 2004 (28 str.), publikováno pod stejným názvem in Current Issues in Language Planning 2004, 5, 2, str 83-108.
- Hübschmannová, Milena: Po židoch cigáni / Svědectví Romů ze Slovenska 1939 - 1945, I. díl, Triáda, Praha 2005.
- Kostić, Svetislav: Romaňi čhib a jazykový kontakt, in Romano Džaniben 1/1994, str. 42-54.
- Lípa, Jiří: Příručka cikánštiny, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1963.
- Matras, Yaron: Romani. A Linguistic Introduction, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Pavelčíková, Nina: Romové v českých zemích v letech 1945–1989, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2004.
- Šebková, Hana; Žlnayová, Edita: Nástin mluvnice slovenské romštiny (pro pedagogické účely), Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 1998.
- Šebová, Bára: Migrace slovenských Romů do Českých zemí po roce 1945: Případová studie - usídlování Romů v Rokycanech mezi lety 1945 - 1952, bakalářská práce, Romistika, Ústav jižní a centrální Asie FF UK, Praha 2006.
- Uhlová, Saša: Dopady asimilační politiky vůči Romům z období reálného socialismu jako jeden z faktorů současného vytváření enkláv sociálně vyloučených obyvatel, in Jakoubek, Marek; Hirt, Tomáš (eds.) - Romové: Kulturologické etudy, str. 230-247, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., Plzeň 2004.
- Winford, Donald: An Introduction to Contact Linguistics, Blackwell 2003.

Poznámka: u rukopisů odkazují ke stranám rukopisu, nikoli publikovaného článku. Ten mi v daných případech nebyl dostupný.

Příloha - Korpus

Korpus sestává ze dvou rozhovorů (druhý od strany 9 a dále). Jména v korpusu (a tedy i v citacích v samotné práci) jsou změněná, závěrečnou část (cca 3 minuty) druhého rozhovoru jsem z přepisu vypustil, obojí kvůli ochraně anonymity respondentky.

Přepis nerozlišuje úseky češtiny v romské promluvě – tento krok by byl interpretativnější než samotná práce.

Znaménko (?) značí intonaci do otázky, nejistotu, značka (!) potom důraz, [hranaté závorky] značí úseky, kdy tazatel a respondentka mluví zároveň (v citacích v práci označují tyto závorky úseky vložené autorem, které se neshodují plně se zněním v korpusu), tři tečky ... značí pauzu, odrážka- na konci slova pak elizi koncové hlásky, případně náhlé zastavení, po kterém následuje nový pokus o formulaci. Podtržítka _____ značí nesrozumitelné úseky, (do kulatých závorek) umisťuji tušené hlásky a slova. /Lomené závorky/ ohraňují na relevantních místech situační komentáře.

1. rozhovor /místo: kancelář romské organizace; nahrávka cca 30 minut/

Jak se řekne cigánsky „dešťník“?

Dešťník

Dešťník, vid', no tak to říkám já.

Abo o phure Roma pre Slovensko phenenas umbrela.

To sem, to sem slyšela, ale to...

Džanes, ale...

-to je anglicky

No, anglicky, a džanes vaš ... džanes soske?

Sar putinenas o Roma nebo...

No, avka, bo, ehm, anglo- anglo šel berš but Roma the gadže andal e Slovensko gejele andre Amerika te kerel but'i, na.

Hm

No a sar avenas pale...

Tak peha ande lengeri...

No

-duma

Ta peha ande na ča lengeri дума, ale - umbrela, na, oda- odi- odi vec, peha ande pre Slovensko...

Jo?

No a jon džanenas ča andal e Amerika...

Sar pes vičinel

Oda- oda hin umbrela, bo, džanes, gadže andre Amerika phenenas: „Oda hin umbrela, it's umbrela.“

Tak imar ačhija.

No, avka, ale but- buter- buter Roma phend'omas bi hod'- hod' phenen dešťník, kavka.
Me phenau právě furt.

Mhm

Dešťník, jabkos phenau.

Jabkos phenes.

No, že dau všude koda -os, no.

Aha. A šaj- šaj phučav, ehm, hod' ladžas vaš oda, hod' ehm ...

Či pes ladžau vaš oda, že na džanau mištes romanese?

No, hod', ehm- abo so bi phend'ahas pal oda sar- sar džanes romanese? Tu phend'as, hod' džanes ča čepo abo namištes romanese, bo...

Já ti nerozumim (smích). So?

Sar vakeres romanes, phen mange pal- pal oda vareso.

No me vakerau kauka, kaj pes dovekarau peskere ... (téměř po slabikách) peske-ra familijaha...

Mhm.

Oda ... kauka, sar mange ča kampil, no.

Mhm

Protože te n- jak se řekne protože? Bo te na džanava te (phenen) romanes, tak džanau, že phenava čechikones, tak oda pre mande nane ajso baro problemos.

Mhm

Tak pes oleha auka ... nezabývám./smích/ No.

Keci tuke has, kana chudl'as te vakerel romanes?

So?

Keci tuke has, keci berš tuke has, kana chudl'as ...

Mange ... mange sas asi šou.

Šov berš?

Mhm.

A tire- tri daj tro dad na kamenas te- pre tute te vakerel romanes angl- oda?

No na kamenas, no.

Na kamenas

Právě kvůli koda, bo džas andre škola, tak pes daranas, že pes potom na chudava.

Mhm mhm.

A i prindžard'am, že ... ehm ... te aver čhave vakerenas ča romanes, džanas andre škola, tak len sas bare problemi, bo oda sas pre lende igen pharo.

Mhm.

A pre mande na sas ajso pharo.

Mhm.

Potom man sas lepší výsledky než len.

Mhm.

A savore gele andre zvláštno.

Aha.

Bo od'a hino pherdo Roma, tak od'a peske lenge mištes vakerelas a sas od'a feder, the o učitelki džanenas romanes vareso trošku, takže lenca vakerenas ... i romanes.

Ta učitelka- učitelki džanenas. Kaj? Pre tiri škola abo ...

Ne, právě pre kodi specialno.

Aha aha

-a proto but Roma od'a pregele, kaj pre lende te jel ... lokeder(?)

Mhm

Lokeder.

Mhm. Ta dumines, abo gondolines, hod' oda tuke ši ... šigitind'a, hod' oda tuke pomožind'a, hod' na džanenas avka te vakerel romanes, džanenas buter gadžikanes te vakerel, hod' oda tuke pomožind'a andre ... andre tiro dživipen?

Jesli kerde mištes mire...

Mhm

-miro dad la daha, že man učinenas romanes až sar somas andre škola? No určite ... ur-či-tě kerde feder...

Mhm

-no, bo man na sas ajse problemi potom andre škola. Na sas mange ... cizo kodi ... česko řeč...

Mhm

-duma? Čechikaňi duma?

Avka sar tu vakeres, phen.

Me vakerav česko- česko-cigánsky./smích/

Oda nič, me tiš vakerav česko-cigánsky. /smích/ Me phučavas, ehm, le Šenkistar, ehm, te jov gondolinel pal peskro d'ives, na, sk- kana jov, ehm, tosara ušťel, na, vakerel peskra romňaha, peskere čhaveha, le dadeha, la- la daha, ta avka the avka, ta kecivar d'iveste jov vakerel romanés a kecivar gadžikanés. Šaj bi mange phenéhas pal oda vareso?

No me vakerav ...

Ča phen mange pal peskro d'ives, na.

No tak amen právě vakeras savore ... čekhikanés a te ...

I.: Vy tam kouříte? Tam u toho nesmíte kouřit!

Amen khere našminlas te ___(smouk)inen.

I.: Ne, tam vůbec se nebude kouřit.

No amen vakeras právě že gadžikanés, ale jako e romština amenge nane ... vzdalimen /smích/.

Me na džanav, varekana vakeras romanés, varekana gadžikanés, oda jekh.

Oda jekh. A te vakeres tra babaha - ta vakeres ..?

Tak laha právě spíš romanés.

Spíš romanés. A s- a phenel tuke varekana hod': „Sar tu vakeres?“ abo ...

No phenel mange furt, no, že na džanau, nebo že s- oda kada, že oda pes auka na phenel. Me

třeba phučau: „Sar pes phenel kada,“ jov mange phenel, no a mek zabisterau, (oj) mange

phenel: „Tak sar oda, že zabisterd'al, kada mušines te džanen.“

Mhm

Mhm.

Ta k- ehm, kamehas bi te džan- ehm, kamehas bi te džanel buter romanés sar džanes akanakes, abo sar te kerel oda?

No jako khere nebo avri te džau le kamaradenca, tak mange kada stačinel, sar vakerau. Ale te džau právě varekaj ... třeba sar kadej...

Mhm

-tak mange na stačinel /smích/.

Soske?

No protože- jak se řekne protože? Bo?

Abo protože.

Abo protože. Protože, ehm, dikhau, že tu sal gadžo a džanes feder romanés než me.

Oda but Roma phenen, no, ale hod' oda- me mišlinav, hod' oda Roma phenen ča avka, džanes, hod' te...

Na, on na ...

-del tuke o paťiv.

Ne, on na phenen ča auka, protože kolikrát tu dikhes, že me the mire kamarada džan pal tute a phučen sar pes kada phenel. Nebo te bo džanahas mištes romanés, tak bo amen na ejlas ajse problemi andro kada kurzos pre romistika. Bo o- e lektorka pre amende kamel te vakerel romanés a amen sam Roma, na džanas lake te- te odphenen hned romanés, ale mušinas pes te zaduminen a pajis te phenen so kamjam te phenen.

Mhm

Že amenge na džal plynule andral o muj avka sar lake.

Mhm mhm.Ta oda hi- oda hin e škola, no, oda nane džživipen. Andro džživipen oda avresar. Oda kamavas te phučel - te tu kerav but'i andro radio, na?

Mhm

Ta kamehas bi te zkušinel te nahravinel vareso andre romaňi čhib?

No to bi kamas, ale, ehm, peršo bi peske mušinas asi te den pro papiros...

Mhm

Kaj ča te genau, kaj man pr- oda te jel butereder časos, protože te bo vakeras kauka jako ... lajv /smích/, jako naživo...

Mhm mhm

-tak bo pes daras, že vareso právě na džanava, anebo že phenava vareso špatně a palis varese Roma třeba zavičinená nebo napisinena amenge, že ... pestar keras kada a kada a na (d)žanas aňi romanes, nebo kamas te keren pro Roma, ale přitom na džanas lengeri dumi- duma.

Mhm mhm. Ta me na phuč'om tutar keci phrala pheňa tut hin.

Man hin jekh phral, hino terneder než me, ale imar na bešel amenca, ov bešel peskera romňaha ... kousek vod nás.

A leskeri romňi...

Leskeri romňi...

-hiňi romaňi abo gadži?

Hiňi romaňi, džanel tiš romanes auka sar me, ale te amen džas varekaj peske te bešen, tak vakeras spíš česky.

Mhm. A tiro phral džanel romanes feder sar tu abo ..?

Na, ov džanel freme ... frimeder než me.

Mhm.

Protože ov hino- ou kam- ou phirelas avri le gadženca...

Mhm

-takže les na sas ajsi po-třeba sar man te vakeren butereder romanes, takže ou vakerlas *spíš* gadžikanes.

Mhm

Ale jako khere normálně rozuminel la dake, no.

Mhm

Ča pár slovíček, třeba phučel s- oda kada nebo s- oda kada, že na džanel.

Mhm. Ta akanakes me ... has man phučiben andre šero, na, ale akanakes bisterd'om so te phenel. Jo! Tri daj tro dad jon ulile, jon pes narodzinde adaj Prahate?

Ha, on pes kade narodzine, ča jako lengere daja end- end! /smích/ ... u(!) dada hine pal e Slovensko...

Khatar, džanes?

Humenné.

Aha

Humenné.

Avka sar Ferko- Ferkoskre fa...

Asi, ha ha, on pes džanen savore ...

Aha.

-kale phure. Takže ale on avle kadej, sar sas igen terne pal e buťi a palis postupně avle savore, no a až kadej vlastně začňinde...

Džanes pal oda vareso, sar- sar avle pro Čechi, bo kada man- tiš kamav te džanel.

No me peske duminau, nebo so mange phenlas e daj ... e baba pal e daj, že lakero ... jako mira ba ... babakero daj a dad ...

Mhm.

-tak on- od'a na sas buťi, tak lakero dad geja kadej peršo te keren varese love, palis ija peskera romňa a o čhave sas jako ke baba pre Slovensko a postupně kadej avle savore, no ...

Mhm

-kvůli buťi a kvůli khera jako, že kadej sas jako feder te dživen.

The lengri daj the phuri daj the kavka?

Na, on imar ačhile od'a.

Pre Slovensko?

Mhm

Mhm

Miri baba...

Mhm

-tak lakere máma s tá ... lakeri daj the o dad avle kadej, ale lakeri babička imar od'a ačhija. Bo imar sas phuri, tak imar pes lake na kamelas...

Mhm

-jako te omuk(h)en peskero, ehm, stádo jsem chtěla říct, peskero kher a koda, tak oj od'a ačhija, on avle kadej sar terne a pajis kadej imar dživenas.

Mhm. A tumen vakeren- vakeres la babaha pal oda, hoj so sas feder, abo savo sas dživipen pre Slovensko, kajse veci?

Oj mange furt phenel, že amen sam rozmažimen, bo te bo zažijnás koda, so zažijind'a oj a lakere phrala koda, že bo peske víc važinahas...

Mhm

- jako chabenestar a kada, že od'a sas igen bari bokh a že len na sas kajse hrački sar amen, kajse renti, že od'a sas igen jako čorikane Roma.

Mhm

A že na sas od'a ajse barikane...

Mhm

Že oda sas feder, jako že od'a na sas barikane, bo pes jikerenas, jekh avreske pomožinenas, ehm, jako na sas od'a závist nebo kajso vareso sar kanakes andro Čechi.

Mhm mhm. A tri .. tri daj tro dad - so kerenas, savi but'i kernas adaj?

Míro dad hino řidič z povolání...

Mhm

-a miri daj sas khere, protože miro phral sas nasvalo, ou na dikhelas pre jekh jakh, tak oj leha sas khere až dokanakes, než odgeje vlastně ... než geja korkoro oj imar andre but'i. Akanakes oj kerel ča kajse že pomocné práce.

Mhm mhm. Tumen ... ehm ... celi famelija calo dživipen dživen ča pro Smíchov abo..?

Ča pro Smíchov, no.

Ča pro Smíchov.

Míro dad ale ou te sas cikno, tak dživelas andro Hlubo- andro Hlubočepy a pajis avle te bešen kadej la daha le dadeha sar sas cikno, leske sas asi /šeptá/ jekh duj trin štar pandž- nevím, jak se řekne devět...

Chm, devět.

Leske sas devět let, no tak avle kadej pro Smíchov a chudňa te phiren mira daha avri sar kamarados a te lenge sas po patnáct berš, ta pes andre peste zakamle a chudne peha te phiren a kamen pes až dokanakes.

Chacha.

Imar spolu hine igen but dlouho.

A jon pen, jon pen prindžarde pro Smíchov.

Pro Smíchov(os) pes prindžarde.

Mhm. A odoj pro Smíchov dživen the Vlachi, na? Abo na, me na dža-?

Bešenas od'a, ale akanakes od'a moc nane, on hine většinou pro Nusle abo pro Vršovice, pro Břevnov a kauka. Ale oda mištes, že imar gele het, bo ... on- kala zrovna, so sas ke amende pro Smíchov, tak on na sas kola lače Roma.

Mhm

On právě kerenas bare problemi a pajis o gadže pre amende dikhenas sar pre lende.

Mhm

Bo dikhenas, že on keren kada kada, tak peske duminenas, že amen sam stejna sar on, tak amen sas bare problemi pro Smíchovos, že amen na kamenas te mukhen třeba peske te džan te

bešen ... andre restaurace nebo ... imar pre amende dikhenas jinak. Ale sar právě odgele het kola Roma, tak imar hin pale feder.

Mhm. U achal'os lengeri дума, lengri čhib?

Ča vareso, igen málo.

Mhm

Len hin ajsi phari.

Phari?

Phari pre mande. Ale šukar, igen šukar.

Šukar?

Mhm

Mišlines, hoj šukareder sar tiri čhib abo sar ... ehm ...

Ehm, me peske duminau, že amari tiš hin šukar, ale bo me la džanau, tak pre mande nane ajsi vijmečno sar třeba pro gadže.

Mhm.

Právě proto mange pes libinel kodi olašsko, bo pre mande hiňi kajsi cizí. A džanau ča trošičku z toho ... trošičku /smích/... džanau ča frima ole- o-l-e-s-tar, so on vakeren, takže man jako zajiminel a kamás bo te džanen butereder, ale na džanau, sar te keren, kaj te džanau, bo lendar pes trošku darau.

Mhm

On hine agresivna.

U khatar avle o Roma pro Smichov? Tiri famelija avl'a pal e Humené a hin odoj the aver fameliji avre regionendar ... so hin pre Slovensko?

Určitě hine, ale me na džanau.

Na džanau.

Na džanau save.

Na džanes. Mhm. Ta oda imar ... bo pre Slovensko but Roma prindžaren khatar o Rom, džanes, kaj jov bešel ...

No oda, oda bo džanelas,

-pal e дума

oda bo džanelas miri baba nebo miro dad možná, ale me imar na džanau, no.

Mhm

Me džanau ča khatar miri famelija.

Mhm

Kola aver mange jekh.

Mhm. Oda Roma so hin pre Slovensko tiž vakeren pal peskri čhib, hod' oda najžuzeder čhib, na, oda romaňi čhib - žuži čhib - amari čhib, džanes, hod' kavka vakeren pal peskri čhib.

Pal e romaňi nebo pal e slovensko?

Pal e romaňi čhib,

Pal e romaňi.

-hod' amari romaňi čhib hin naj ... najžuzeder. Šune ... šunehas vareso kajso, hoj tiri baba bi phenehas pal ... pal oda so hin žuži romaňi čhib, abo savi hin žuzeder?

On na phenenas nič kajso.

Na, nič kajso. Oda imar kadaj nane, kajsi situacija.

Možno hin, ale mange ňiko na phend'a.

Mhm

Protože on dikhen právě, že man na sas kajso zajmos sar len jako pal kada ... pal kadi romaňi čhib, že mange stačinlas koda, so m ... so džanau.

Mhm

No, takže je to ... určitě vakerenas spolu, ale ne manca...

Mhm

-no, jako vo tom.

Ehm __ar so, jej, kada imen- igen duležito phučiben man has. Ahh, hoj so, ehm, so dumines, so mišlines, so ela la romaňa čhibaha pal penda berš, pal padesát berš?

No oda zaležinel pre amende, či amen sikhavaha peskere čhaven, kaj te džanen, tak amari čhib ačhuvela, ale te amen keraha, kaj imar te na jel, tak na jela. A me bo kamas, kaj te jel.

Mhm

Protože oda hin pre amende vihoda a, ehm- sako majinen te džanen, khatar hino.

Mhm

I když sam andre Česko republika, ale furt sam Romové. O gadže amen kauka vždycky lena, že na sam gadže, že sam Roma, tak kaj aspoň amen te džanas, že te sam Roma, tak amen hin amari čhib, amare zviki, amaro savoro.

Mhm. Ta pre soste hin le Romeske gadžikaňi čhib?

No ou la kempel, kaj kadej te dživel, bo te na džanela gadžikanes, tak sar ... sar džala te cinen chaben, sar vakerela, nebo sar džala pro uradi a zařid'nela peske, so kamel te pořinel a kajse veci? Takže mušinen te džanen, oda hino to samo, sar te bo tu džahas akanakes te dživen andre Francija a na džanehas nič.

Mhm.

Mušines te džanen. Ale furt kameha te džanen peskeri duma.

Mhm. A pre soste le Romeske romaňi čhib ... palik?

(důrazně) No mušinel te ... no protože te me som romaňi, čhaj, sako džanel, že som Romňi, tak prostě kamau, kaj te džanel, že peskeri duma me džanau, protože te phenava, te me džava darekaj a phenava, že som romaňi a že na džanau peskeri duma, ta mange phenena: „Tak so sal za Romňi, te imar na džanes peskeri duma?“ Nebo te me kamav, kaj pes mange ... kaj pes mange ... nebo ne? Te me kamava, kaj peske o gadže te važinen le Romen, tak kola Roma peske sami sebe musej taky vážít.

Mhm

Víš.

Mhm

Abo džanes? (smích) No.

Džanav. No, ehm, tu ... prindžareš- prindžares tiš le Romen, so na džanen peskri čhib, na?

Džanav but Roma kajse.

No a so mišlines pal ...

On savore phenen, že bo kamenas te džanen, ale že na džanen, bo len jako právě o daja o dada nič jako na dine, sar sas cikne, ale me peske duminav, že te bo kamenas, tak oda nane kajso pharo te naučinen, protože, ehm, okolo lende hin but Roma okolo lende, so džanen. Oda stačinel te džives maškar kodi komunita, tak pes naučineha jekh duj.

Mhm.

To je to samý, te avel ke amende varesi gadži, třeba so dživel právě mire ujcuha nebo vareso čha nebo jako raklo, tak stačí, te ke amende hin trin štar berš a imar džanel romanes. Tak soske bo na džanelas kajsi čhaj, so pes narodzind'a andre kodi famelija a dživel kadaj dvacet berš?

Ta mišlines, hod' ajse Roma, so na džanen romanes, hod' jon aňi na kamen te džanel romanes? Abo kamen?

On phenen, že kamen, ale nič pro oda na keren. Anebo i když třeba trošku džanen, tak keren, že na džanen, protože kada me imar prindžardžom paš o but čhaja, so phenenas /nafoukaně/: „Me na džanav romanes, soske mange kada...“ a tadyto a pak když třeba me vakeras vareka_, tak dikhjom, že on achajon, so me phend'om a normálně mange odphenel.

Mhm.

Třeba gadžikanes, ale odphenel mange a te odphenela, tak oda hino znamení(?), že džanelas romanes, nebo že dareso aspoň džanel.

Mhm.

Takže oda ča kempel, kaj pes o Roma te na ladžan vaš peskeri duma, te vakeren peha a ... te phiren maškar o Roma, no.

Ta mišlin, ehm, mišlines, hod' jon pes ladžan vaš peskeri čhib abo vaš p ..?

Ne, on keren jako důležitý nebo já nevím /český úsek – ubírání hlasitosti, důrazu/.

Sar důležitý?

No daresave hine kajse, so na džanen vůbec...

Mhm

-jo a třeba fakt za to jakože nemůžou, ale na džanen, ale daresave hine kajse, so džanen a kere - keren pestar, že na džanen, bo pestar keren ajse bare gadže, nebo on peske duminen, že oda já- hino jako- že ov hino někde, ou nane jako kajso, tak jako že na džanel.

Mhm. Ta len les abo liker les sar- hod' oda hin Roma sar tu? Abo oda hin aver Roma, so na džanen romanes?

Jako me len kamau te jikerem stejně, savore len kamau te jikerem stejně, ale te ... te tumenge phenela /pyšně/: „Me kada na džanau...“, nebo kada, tak pre lende dikhes ... imar prostě tuke nane ajso ko jilo sar kola aver Roma.

Mhm

Bo tu džanes, že on vareso džanen ... Te bo phenelas: „Me na džanav te vakeren, ale achajov - achajuvav, so vareso phenel...“ nebo kauka, ale on phenen, na, že /pyšně/ „me na džanau nič“ a pak te vareso phenes romanes, tak on phenen: „Ha, kada ha,“ nebo todle todle.

Mhm. Ta [sar te bi garuvenas.]

Anebo phenen, hod' na džanen romanes, ale te šunen romane gija, savore šunen romane gija...

Mhm

-nebo kola aspoň, so phenen, že na džanen romanes, tak šunen romane gija a phenen tuke normalně o čem hiňi kodi giji. Tak sar oda, že džanen, o čem hiňi, te phenen, že na džanen romanes?

Mhm.

Anebo gijaven normálně romanes, no. Trošku mate a imar romanes džanen.

Mhm

Mhm

Oda tiš o Ferko phend'as.

Jo?/smích/

Že kana mať'on, ta imar vakeren romanes.

Romanes, no.

Ta mišlines, hod' hin ajse Roma, hod' so čačes na džanen romanes a ajse, so danen romanes, ale garuven oda.

Mhm, hine i kajse i kajse

Mhm mhm. Gines vareso andre romaňi čhib?

Ne, oda igen pharo.

Igen pharo. Soske oda pharo? Nane pharo ... vaš tuke nane pharo te vakerel, na, no a te ginel, oda hin pharo vaš tuke?

Ne, jako me pregenava, ale určitě na auka ... rychle, sar andre gadžikaňi.

Mhm.

Že peske mušinau te len, pocichu peske te pregenen a pajis imar šaj preginau normalnones, ale pro perši raz na lava andre vast a na phenava tuke hned so od'a hin.

Mhm. So ginehas romanes?

Kade varese članki, so mange diňa e Ilona...

Mhm

-a andro koda Gendalos darekana hin romaňi ... to ... jak se to jmenuje?

Komentaris abo so?

Romano komentaris a hin od'a pre- překlados, takže me peske dicki preginau koda gadžikano a palis koda romano. Oda pes mange imar potom genel feder, bo džanau, so od'a jela.

Ta mišlines, hod' oda ... oda lačhes keren, [hod' kavka thoven jekhetane gadžikanes the romanes.]

Keren, keren lačheder, no

Mhm

A te právě ginav kajse odborna varese ... ty články anebo něco, tak od'a dikhau, že romanes moc na džanau, protože od'a hine ajse varese slova, so mange hine uplně cudza.

Mhm mhm. Kavka oda vakerahas le Šenkiha, na, kada, ta ča kavka dikhav andre ...

Oda bi kamavas te šunel, ehm, te gondolineha- te mišlineha pal koda, so- so bi kampelas te kerel vaš romaňi čhib, kaj te na merel, bo ...

Kampela bo, kaj o Roma paš peste te vakeren butereder romanes a ...

Sar te kerel oda?

Te třeba jela varekas varese narožeňini nebo te džana te bolen peskere čhavoren, tak on potom o Roma keren kajsi sar oslava, tak butereder vakeren romanes jekh paš aver a koda aver imar pes chudela a k-oda dikhela, tak imar tiš vakerela, imar les na ejla ajsi jako ostych.

Mhm

Že prostě, že pes chudela tiš feder te vakeren. A maškar o čhave bo kampelas lenge te keren varese romane aktiviti sar d'ivadlos nebo varese krouški te keren, kaj od'a pes te vakerel romanes, kaj on te chuden tiš, kaj te aven potom khere a třeba te phučen: „Mamo, s- oda kada, sar pes phenel kada?“ Kaj pes víc kola čhave te zajiminen vaš oda.

Mhm. Šaj mange buter phenes pal, ehm, pal, ehm tiro ...

2. rozhovor /místo: dětský koutek nákupního střediska; nahrávka cca 40 minut/

...dobrý. Tak jo, budem mluvit romsky nebo česky?

Jak chceš.

Jak chci, jo? Ta pale šaj romanes. Oda hin /smích/- oda hin perši raz, na, so adaj vakeres romanes?

Eště jednou?!

Oda hin ... oda hin perši raz so adaj vakeres romanes, na?

Kadaj ha, no.

Mhm. Phiren adaj romane daja?

Ča duj.

Duj daja? Tu the tire kamaratki?

Ne, me a me- mire duj karadki.

Duj kamaradki. No ta tu the duj aver.

Ha, amen sam trin.

Aha aha. Adaj na vakeren romanes abo sar?

Naši. Jako šaj, ale amen na kamas, no.

Aha aha. Ta soske na kamen? /smích/ Me furt kavka phučava. Soske soske soske.

Bo pre mande kola gadže bo dikhenas ... ehm ... imar na auka jako- necejtím se ... jak to mám říct? Počkej. Hino pre mande feder a lokeder te vakeren gadžikanes než romanes.

Mhm

A hlavně vičinau pro- pro cikno a ou na džanel romanes.

Aha aha. Mišlines hoj oda tiro ciknoro džanel hoj džanes the aver čhib, hoj oda registrinel?

So?

Hod' ... ehm ... tiro čavoro mišlines, hod' jov džanel, hod' tu džanes the aver čhib?

Ha, džanel, ale me pre leste varekana vareso phenau a jov na džanel, so phenau.

Sar pre tute dikhel, te vakeres romanes?

No sar cikno čavoro, so na chapinel. /smích/ Dikhel a kerel le vastenca, že na džanel so.

Aha aha. Nane nešt'astno olestar. [Na dičhol...]

Nane.

Na?

Nane, leske jekh. Ov hino mek cikno.

Aha. Me bi kamavas mek te phučel - oda has kadaj, so pes tuke ačhil'a ole gadžeha abo..?

Oda na sas kadaj, oda sas kadaj avre, kadaj hin mek jekh.

Mhm

A od'a hin podobno sar kada, ale buter cikned __

Oda bi aňi našt'i ačholas adaj, na? Bo __

Kadaj peske duminau, že na, bo kadaj koda rak(l')ija on jako dikhen, no.

Mhm

Že kadaj ... ou bo kadaj daralas te keren. No. Ale kod'a ňiko na sas le gadžendar, od'a ča le o daja le čhavenca, tak od'a asi kerd'a, bo džanelas, že čhaj.

Aha. Soske oda kerdžal ... soske oda kerdžas jov?

Bo ... bo ov na kamelas, kaj miro čavoro peske te bavinel leskere čhaha, bo ou sas parno a miro čha kalo.

Cha cha, čačes?

Tak les chudňa le vastestar a čhid'a les avri a chudňa pre les te vičinkeren, že les marela a te me šund'om, tak gejom ke leste a ou phend'a, že te avava cicho ta že marela the man the [mire čhas]

Šaj mange phenes so pes ačhil'as? Bo kada možno prepisinava, pal'is genava oda pal o berš a imar man na džanava, pal soste vakeres, džanes?

Miro čha the me gejam pro- andro d'etsko kutkos, kaj ov pes te bavinel a od'a avja jekh goro peskere čhavoreha a sas imen- igen chojamen, že od'a samas amen, bo amen sam Roma, tak chudňa mire čhas le vastestar a čhid'a leha andre phuv...

Avka pre phuv, pre zora'i phuv abo sar?

Jako na čhid'a leha přímo, ale chudňa les a odstrčind'a les, ale auka, že o čavoro peja.

Mhm.

No tak me pre leste chudňom te vičinen, so kerel a ou viči...

Tu salas odoj ... leha?

No ale me somas opral kodi obrádka jako- to bylo- oda sas sar kanakes hino kadej, ale že me bešas avral a dikhas pre leste andre. A ov sas koda goro andre peskere čhavoreha a ou les chudňa a čhid'a les avri ole klitkostar.

A od(oj) ňi- ňiko na sas le gadžendar? ňiko aver?

Sas od'a pherdo gadžija, ale on kerenas, že na dikhen.

Ňič na phende.

Ňič na phende. Chudne peske peskeren čhaven a bavinenas pre sera, sar bo pes ňič na ačholas.

A ou pre mande od'a vičinelas the pre miro čha a ňiko ňič na kerd'a.

Aha. No a na dikhehas pre lende, hod' kavka hod' pes lenge na pačisal'ol abo lenge sas jekh abo...?

Sas lenge jekh, akorát, ehm, so dikhjom, že te vakerelas pre mande sprostones, tak on pes zadikhle, bo vakeras paš lengere čhave. Tak koda len zarazind'a, ale koda, že mange nadavkerel, že som romaňi, oda lenge sas úplně jedno.

Mhm. Ta lenge na sas jekh so jov kerd'as tire čhaveha, ale sar vakerel ...

Na. Sar te bo na dikhenas, přitom dikhle savore a me lenge mek phenas .. ehm ... jakože či dikhle že koda a on thode o šede- o šere tele a kerenas, že ...

Čačes, tu lenge phendžal?

Me phend'om: "Dikhjan, dikhen, so kerđ'a," jako "mire čhaha?" A on kerenas jakože nič na dikhen a ... aňi jako man na šunenas a prostě dine o šero tele a bavinenas pes le čhavorenca. Na kamenas jako te jen do toho jako zaplecimen(?)

Mhm mhm.

No. No a pajis avja miro dad a dikhja, že pre mande o goro vičinel, tak pre leste tiš vičinelas a o goro prechuťija kodi ... zahradka *nebo co* a pekja le dades, tak me rychle denašas a chudňom le gores le vastestar, ou man odcirdňa, jako odčhid'a, no a chudňa pes te marel le dadeha. Marenas pes but a ...

Ko kheld'a avri, ko vihrajind'a?

No koda goro.

Čačes?

Miro dad hino imar phuro, on sas terno, o raklo, a o dad hino phuro. No a pajis me vičind'om le šingunen, bo pes igen daras vaš o dad, bo les igen marelas pre phuv. Pak avle o šingune a ...

Jov les mard'a tele pre phuv? [Tre dades]

No ou les pekja, o dad peja pre phuv a ou andre phuv sar sas, tak ou les marelas andro muj a kauka. No a me igen rovas, tak vičind'om le šingunen, jon avle a o goro pestar kerđ'a igen nasvalo a o šingune mek leske vičinde, ehm, jako sanitka a mire dadeske nič, přitom miro dad, leske uplně o rat leske džalas le jakhatar, le mujestar.

So sas le goreske?

Nič. On normálně terđ'olas, nič

Nič?

A sar avja o šingune, tak ov daradňa, tak phend'a, že leske špatně, že pes leske motinel o šero a kada, tak on leske vičinde jako e sanitka a o dad phend'a, že leske tiš špatně, on phen __ , že ov zvladňinela jako pal peskere pindre te džan ke doktorka. No tak potom gejam amen mek ke doktorka, me phend'om, so pes ačhija, le čhas sas kadaj modřina pro vast, tak on amen napisinde paperis, le dadeske tiš a pajis amen pozvinde pro vislechos. Amen podiňam trestní oznámení pre leste, ou pre amende.

Kana oda has, pal savi doba?

Jekh čhon.

Jekh čhon, aha.

Me akorát trestní oznámení podiňam hned oda d'ives a pro vislechos amen vičinde až asi jekh čhon pal oda. No a kola gadže olestar kerde, že o dad napadňiňđ'a les a ne a- ou amen, takže kerde úplně obráceně, amen pes odvolind'am a furt oda vipadinel auka, že prostě amen sam pre vina.

Mhm.

Přitom od'a sas kameri avri, bo andro celo Kerfúr hin o kameri a on phende, že pes najednou našade a že ... pajis phende, že od'a sas, ale že sas vipnuta, pajis zase, že pes vimazinde a furt vareso prostě kauka motinenas. Ale nane koda zaznamos.

Mhm.

Takže hino (už) savore pre miro dad, no akanakes chudňam jil a od'a pisinel, že miro dad hino obviňimen z trestní činnosti, něco takovýho.

Mhm

No takže amen kamas peske te len advokatos a te keren vareso butereder, protože oda nane spravedlivo.

Mhm. Keci tre dadeske, keci berš leske?

Štyricet ...jo, cigánsky jako __

Sar __

Štyřicet štyři.

A le goreske? Sar dičholas avri?

Le goreske asi třicet pět třicet šest.

Aha. A jov les mard'a kavka pre phuv___

No on sas jako igen baro murš jako igen but.

So jov has, skinhedos abo so?

No ov sas jako na sas les vubec bala, ale na sas zaurdo kauka, sas les jako normálně parno tričkos, džini a teniski.

Kajso kulturistas.

No ajso. Bare vasta, čuča, savoro, no. No ale jako na kamelas le Romen, protože úplně ... ko Erikus úplně ou cikno čavoro a ou pre leste úplně džalas od'a, že hino kalo, že hino melalo, že leskero čavoro naši lel e hračka, so ija ou andro vast.

Mhm.

T__oda savoro. Kaj hino miro čavoro? /smích/

Ta dikh.

Adaj nane ňikaj. Marku! No.

—
Oda jekh, ou pes arakhela. Jo támhle je.

Jon bajinen lestar kadaj.

Mištes kadaj.

(Kada) imar prindžares? le...

Kala rakja džanau, kaja rakja, sar la hin ola šarge bala. Ale kole avre na džanau.

Mhm. La hin tiš čavoro?

Nane, on hine savore ča brigádnice pro létos.

Aha aha.

Aľe the adej kerel jekh raklo, ou hino terno a ou nane tiš moc lačo.

Na? Soske?

Bo kadej peske savore čhave bavinen le motorkenca savorenca a ou ča furt pro Erikus, že kerel bordelis, že kada našťi lel, že kada, ča furt les napomeňinkerel, přitom kadej hino přitom pherdo čhave a ou ča furt pre leste. A me imar les- kada phend'om, že soske furt ča pre miro čha, te kade hine pherdo, tak pajis imar sas cicho, no.

Mhm. Mišlines, hod' kavka gadže keren, hod' buter bajinen le Romendar sar le gadžendar?

Bo pes...

Ta te hine kajse šefi...

Bo pes daran, že asi vareso ou kerela ...

Mhm

Hino kalo, tak hino nejbutereder te dičhon, no.

Mhm mhm. Oda o Roma but phenen, no. Me mišlinau, hod' o gadže kavka keren ... na hod' kavka keren, te o gadže šunen pal oda, džanes ...

Tak imar...

Ta...

No tak imar radši

No te o gadžo šunel le Romes te vakerel pal kada, džanes, ta jov...

Na pa'al.

Na pa'al.

Na pa'al, no me džanau, ale oda bi mušinelas kole čhavoreha te džan ou.

Mhm.

A te dikhen prostě sar on zachazinen __ Proto les aňi nane kadej kamarády. Bo avel korkoro a ou třeba vareso čavoro leha džan pes te bavinen, ale imar dikhes sar lengere daja imar

vičinen: "Kubo, av arde, Kubo!" nebo...

Čačes? The kade?

No.

Ta les nane ča gadžikane kamarada?

Le Markus? Právě že na, ča romane.

Ča romane.

Mhm.

Ča romane?

No ča romane

—
Ne. To je vždycky, to je kadej te avau, tak avau právě kole mire kamaradkenca, bo džanau, že le jekha hin čhavora- čhavoro a jekha hin čhajora, tak te kadaj som tak on pes bavinen spolu kala trin, ale te džav kauka, tak ou peske bavinel korkoro.

Mhm.

Anebo třeba varekana pes leha chvíličku bavinel vareso čhavoro jako gadžikano...

S: Ale dejte si na něj pozor, on má žvejkačku ____ (v puse a náhodou) aby mu nezaskočilo, jo?
Jo.

Mhm.

A to.

Tak nemám to vypnout?

Ne. Marku, Marku! Marku pocem, pocem! No a dikhes? Kada hino furt. Že furt mange vareso phenkeren, že kaj pre leste te dikhau, kaj te dau pes igen daran.

Šaj dikhas te aver čhave, te aver čhavo, te the aver čhaves nane žvikačka andro muj, andre muj.

No, sar te bo predikhelas savoren, dikhes? Ale le- leske dikhenas savoro. Nebo savore čhave kadaj keren le hračkenca pes bavinen savore, na?

Mhm.

A dikhes, že oj phend'a ča mange, že ou kerel bordelis.

Mhm, no ale oj phend'as, hod' les hin žvikačka andre muj.

No ale perširaz sar mange phend'a, ne? Že hino baro bo- bordelařis. Prostě kada hin všude kaj džau. Anebo te džau te cinen peske renti.

Mhm.

Tak oda ... to je hrozný.

Hoj merkinel pre tute abo so?

Ča džau andre, imar paš mande terđol koda ... ochránce přírody nebo jak se to jmenuje, šerif /smích/, joj imar paš mande terđol, me kerav krokos, ou kerel, me dikhau pre- pre vareso a imar o rakija: "Te me vareso- varesoha te pomožinen," a me phenav, že ne, že dikhau třeba pro trička nebo pro cholou, on "ale kada tumenge na ela," nebo třeba kada "ale kada mol but." Že ... že kauka a me phenau: "Ale man hin love, prostě me kamau te dikhen," že- že si chc- že peske kamau te viberinen korkori dareso no a __ ne, paš mande třeba hine duj a ope pre mande dikhen a koda. To je prostě nane příjemna. Proto třeba i když dikhau varekaj, že hine třeba šukar renti, ale aňi oda- od'a na džau, bo man nane chuť pale pre lende te keren jako ... furt lenge te- te vivakeren, že jo kada kada kada.

Mhm.

Oda furt pes mange kada ačhol.

Varekaj aňi na džas imar.

No darekana aňi radši od'a na džau, no. Anebo te džau te cinen chaben le cikneha, tak on furt dikhen, jestli na čorau čokolada nebo něco, no a přitom třeba mám- hin man pherdo košíkos a chaben a jon peske duminen, že me čorava vareso ciknoro. Ta furt pre mande dikhen, nebo

andro kočikos mange dikhen a pherdo gadže, on vždycky pal mande džan. Amen te džas le dadeha, tak lenge keras naschvali, že pes rozđelinas a kola gadže na džanen, kaj te denašen, že joj dycky denašen kadaj kadaj a úplně na s'ihinen amen te dikhen. Takže imar peske olestar ke- keras pherasa (?), že imar amenge aňi na vad'inel, no. To už je normální.

A tire kamaratki, so lenca phires adaj, ta keci lenge? Kavka sar tu hine?

No asi tak...

Me na kamav presno ...

No auka sar mange.

Aha aha. A jon vakeren romanés?

So duj.

So duj vakeren romanés.

Mhm, džanen, no.

Keci bi phenéhas, keci kamarata, so hin avka sar tu vakeren romanés.

No so me phirau avri, tak džanen savore mire kamarada.

Aha.

Savore džanas romanés.

Aha.

Protože právě amen sam ... ehm ... z jedný části jako Prahy, nebo já nevím jak to m ... kaj pes savore jako prostě ... sam stejná jakoby, já nevím, komunita, nebo jak to mám říct. Že prostě o daja amen učinenas savoren, takže savore džanas. Ale vakeras spolu tak na třicet procent, no. Že amen džanas so, ale spíš pre amende hino lokeder te vakeren čehikanés.

Čačes?

A te sam třeba andre tramvaj nebo darekaj, tak vakeras romanés, bo oda zase feder, bo amenge o gadže na rozuminen. Te varekas drbinas nebo něco, no. Tak to se nám vždycky vyplatí. Nebo třeba te pre varekaste nadarke- nadaukerau, tak dicki phenau: "Jé, dikh pre late, jéži(š)a," koda koda, nebo takle, no a vona neví ta gádžovka, co jí říkám, vid'. Takže to se hodí. No.

A odi komunita, savi bari hiňi, abo s- oda hin kodi komunita, so pal late vakeres? Oda hin jekh barakos abo jekh ulica?

Na, oda hin právě celo Smichovos.

Calo Smichovos?

No celo na, amen pes bavinas savore okruh Anděl so bešas.

Phen mange pal o Smíchov, bo me džanav ča, ehm, jekha kamaradkatar džanav, bo joj phire- joj phirelas pal o Roma kavka pro Smichovos a __ kavka mange dičholas, hod' but Roma kavka andre- andre tire berša imar na vakeren romanés, ale akanak tu phenés, hod' but Roma vakeren...

No auka, protože amen sam pro Smíchov igé- hine but Roma a amen pes rozđelind'am jako- aňi ne amen, spíš imar auka vznikňind'a, že sam Roma jako Koši- Koširendar opre a palis Arbesakos tele.

Arbesakos tele.

No. Oda jako ... o tele- teda o Roma tele jako te bešen a o Roma opre. No a on pes mezi sebou imar moc jako na stikinen, imar pes spolu moc on na bavinen, ča __ že pes pozdravinen auka a kola, so bešen andro Koši, tak hine kajse jako... Na kamav te phenen , že melale, ale kajse jako- kaj avle pal e Slovensko kanakes. Že nane mek auka jako zažitý...

Mhm

-do doby.

Ta pro Arbesakos hin sar?

A pro Arbesakos hin právě Roma, so imar kadaj dživen jako igen but dlouho, so pes kadej narodzinde.

Aha. A tu dži- tu džives kadaj?

A me dživau pro Anděl. Me dživau jako ... pro středos. No a právě kola Roma pes moc na kamen, bo kola- on hine kajse, že pro podpori, but pijen, ča lenge but čhave, kajso, so prostě amen, jako amen les kamas, bo Roma, ale na džas bo lenca te bešen pro kavejis. No a kadaj tele právě pro Arbesakos hine jako o Roma kajse, so peske lenca miri daj rozuminel, jako kola famelija maškar(al) peste hine stejná.

Mhm.

No a právě lengere čhave imar zase hine mire kamarata a olenca imar peske rozuminau me, no. A hlavně koďa oplá- op- opral savore kanakes fetinen. Úplně savore. Takže ...

Opral oda kaj?

Koší- Košíře.

A oda hin ...

Plzeňská, nahoru. Mhm. No a právě, ehm, kanakes peske duminau, že jed'ino, ko na fetinen le Romendar pro Smichovos hiňi kola, so phiren manca avri. Jako kodi miri parta. A možná k nim ještě tak deset dvanáct z těch mladých. Jinak imar savoro fetinkerel. Ale jako amen sam but, amen sam asi dvacet džene dohromady.

Mhm.

No tak oda sam amen, so pes na- so pes jikeras a so sam jakoby slušná a proto amenge kola aver phenena, že sam parta z Bevrly hils, ne.

Cha cha.

No jako on amendar asanas, že sam slušná, ne, že amen na keras bordelis pal o ulici, že pes na maras le gadženca, že jako te samas cikne, že na pijas dzigareki pal o barakos a kauka. Tak amendar právě že asanas, že amen sam jako bare slušnáčka, že pestar keras gadže. Jenomže kanakes te pre lende dikhes, tak amen aspoň savore keras buťi, hin amen prostě savoro, džživipen kada, a on fetinen, čorkeren, savore bešle imar, prostě hareš- harešta(?)...

Mhm

-že nane len jako šukar džživipen sar amen.

A the tu pisind'as pal o jekh fet'akos, na?

No.

Oda has tiro kamaratos?

Ou amenca phirlas avri, amen les ijam ke peste, bo ou bešelás andro Radlici.

Radlice.

Radlice, to je kousek za Andělem.

Me džanav.

No amen ou ač- avja ke amende, no a phirlas amenca avri, no a sas lačo čha, jako duminaha, že hino jako mišto, lačo, tak amenca phirlas avri, savoro, no a pajis kadaj pro And'elis _ chudňa te phiren jekh fet'akos právě pal o Koširi a ou les scirdňa peha, no a ou kanakes koda čha na džanelas, či te jen amenca či leha a furt pes jako ... kerelas, že- že _n les na kamel, ale přitom potají pal leste furt džžalas pal koda. No a palis amen imar prindžard'am, že- že ov kamel, tak leske phend'am, že te kamel, tak prostě amen les na jikeraha, že oda jako leskeri věc, jestli kamel te fetinen. No a potom imar les ča dikhas pro ulici sar- jako sar imar vipadinel, no, že imar hino jako kajso zadubimen. A pak strašně dlouho les na dikhjam, vlastně po celý amaro puberta až doted', donedávna, no a to imar vipadinel hrozně. Imar les nane danda, kajse schňila jako, no prostě džžungale, skoro bala les nane, upe kade pro- proplešat'ile, šuko ...

Mhm.

No úplně, o hlasis úplně kajso hrubo jako ... jako dyby vychlastanej, takovej uééé. No, takže imar hino úplně zničimen, akanakes ou právě vakerel, že bo kamelas te jako te jen pale so sas předtím, ale imar leha ňiko aňi na kamen te vakeren. Že třeba mire phraleske třeba hin dvacet berš, tak ou furt pes stikinel kole muršenca a imar savoren hin třeba i čhavoro nebo normálně

but'i, ale vždycky třeba jekhvar duvar zaačhon pes savore __džan a džan peske pro pivos. A ou třeba kamel lenca, ale on imar phenen, že radši že leske, že na džan nebo ... protože na kamel ňiko te šunel, sar ou vipravinkerel kola peskere příběhy sar čorkerelas a kada. Bo ou mušinlas ... prostě mušinlas te čorkeren a te keren love, bo mušinelas te keren koda. Me proto od'a na napisind'om, so kerelas, protože ou igen čorkerelas, no. Já sem nevěděla, jesi to tam mám napsat nebo ne, víš. Marku!

Dobry, on si __ hraje.

Kde má ponožky? On nemá ponožky.

Aha. Má možná.

Marku, tak to uklid'! Dikhes? Kada hino sako d'ives. Ale jako našti phenau, man hin tiš jako kamaradki pal o- paš o gadže but, ale oda ...

S: (Je to na)vás! Mě už neposlechne.

Já to uklidim. Ale oda hin savoro, so manca phirenas andre škola. Jinak kauka pre ulica bo asi těžko arakhas lačhi kamaradka, ale oda savoro sas ...

Gadžikaňi?

Gadžikaňi duminau, no. Oda savoro spíš pal e škola sar phiras andre základka, tak samas spolu devět let, takže on man poznajinde asi, že na som kajsi sar kola, nebo ka- bo on vždycky phenen: "Tu sal jino než kola, so me džanau, kola hine kajse kajse, ale tu sal sar..." jako, že me som vareso koda. No ale on hine lačhe jako lenca pes bavinav dokanakes, ale na phirau lenca avri nebo te bešen peske, ale vobčas mange třeba napisinen nebo zavičinas peske nebo kauka, no a z učňáku, tak od'a sas trin rakjora, so sas jako lačhe a so jako kamenas le Romen, no a jinak kola ostatna sas tiš kajse, no.

Mhm.

Ale me aňi jako na- na mušinas lenca te vakeren, bo me od'a džas, me učinas kada, no a pajis denašas khere, bo pal peskere kamaradki, víš co, jsem pospíchala, no. Dneska to je igen pharo.

Mhm.

Ale zase nemůžu říct, protože varese gadže hine igen lačhe, třeba i feder než o Roma, ale hine málo, no.

Mhm. Kavka tu phenes, hod' pro Smichovos oda hin kavka, te hin Roma, so ... so lenge hin avka sar tuke...

Mhm

-ta tu len d'elines kavka hod' - ola fetinen, ola na fetinen, [abo...]

No me len kavka na d'elinau, on pes- on korkore pes odstraňinde kale Romendar, me na vakerau pal miri generace, ale třeba pal miri daj jako a lakere. On pes korkore straňinenas, bo on peske duminenas, že miri daj a kala ostatne hine jakože barikane, bo on na pijen, jako víš jak, že on prostě na phiren anro hospodi te pijkeren [ta but ph...]

Mhm, ta oda has rozed'elimen andre generace, so- [so hin tri daj]

Oda imar pes roz- ha, oda pes- a tím, že amen sam lengere čhave, tak amen pes spolu imar tiž na- na vakerahas.

Ale oda mek na has drogi, na? Abo [na avka sar akana.]

Ne ne, on právě on pijenas but lengere daja a dada, on pijenas, no a kala terne, so lenge sas třeba po patnáct čtrnáct let, tak imar džanenas s- oda jako tráva a kajso a o- oleha jako prostě butereder a butereder, no.

Mhm.

Amen kolikrát třeba te džahas avri, tak pre lende dikhahas, tak třeba i lenge jako zavidiňahas, že on prostě asanas, on peske o čhaja raňi phirenas pro flami a kajso. Amen le čhajenca naši, bo amen o daja na kamenas te mukhen, třeba te amenge sas patnáct nebo kauka a on peske phirenas zmalinkerde, okoda a džanas peske. A akanakes te pre lende dikhau, tak hine šuke, zničimen, víš co...

Ta hine [mhm]

-varese imar bešen, varese čhaja.

Me sar vakeravas le Jančuha...

So?

Le Jančuha sar vakeravas, ta jov mange phend'a pal o Karlin, džanes, sar oda hin pro Karlin a hod' odoj but Roma imar na vakeren romanes avka andre leskre berša, ale hod' hine odoj, sar jov phendžas? Levočáci.

No.

-so vakeren. K-oda hin Levočáci vaš tuke. Me kavka mišlinav, hod' khatar o Levoča, abo oda hin o Roma pal e Slovensko, so avle pal e Slovensko abo so?

No ale kala oda- o Levočaka, on s- adaj phiren ča pre bu'i a on vakeren auka, že prindžareha, že on gijaven.

Mhm.

On phenen /vysokým hlasem/: "Kaj salas?" Víš, že on na phenen (normálně) kaj salas, že on prostě gijaven, tak oda hine Levočaka, ale on- on hine slušna naopak! On keren bu'i, on nane jako že bo... A on hine kajse prostě jako čore, no.

Mhm.

Takže koda. Ale kala Roma, tak on kadej bešen imar- nevím, třeba dvacet dvacet pět let jako...

Kala Levočaka abo kala.

Ne, kala Koširendar. Ale on imar hine lenge vžito prostě te pijen, te na keren bu'a nebo te keren ča kauka love, že kola...

Soske oda keren? Oda nane vžito.

Protože, ne, on dikhen- jekh avrestar dikhen. Bo jekh třeba kerel dareso, že olestar but love. No imar pes chudkerel jekh avrestar a keren kada. Jenomže oda na vidržinel dlouho, třeba- me na džanau, ať to sou podvody nebo něco nebo kada, tak prostě kerkeren kajse veci, no a třeba jekh(e) (pes da)rinen, tak imar kola daran, tak imar tiž na keren a užaren pro podpori a furt pijkeren... Od'a hin asi trin hospodi opre, ale od'a o Roma hine kaj te jel pondělí úterý středa pátek sobota, furt od'a hine. On khere taven o chaben a hned denašen savore od'a. No a od'a prostě pijen dži ra'i. O čhave lenge denaškeren avri. No a kadej pro Arbesakos jako auka nane, no, on džan- čhaja džan le čhavenca avri, bešen třeba pro lavički a o čhave pes bavinen a normálně v šest sedm hodin džan khere...

Mhm.

-jako že na mušinen te pijen nebo kauka. A třeba te miri daj kamel peske te den jako pivos, tak třeba jednou za měsíc, že prostě že džan peskere kamaradkenca varekaj andre vinarna a den peske třeba vinos nebo vareso. Ale na sako d'ives sar on. Nebo sako d'ives, no prostě aspoň třikrát štyrikrát do tejdne tam sou.

Mhm.

No.

O Janču mange phen- phend'as pal o Levočaka, hod' oda hin, vaš o but Roma oda hin duvodos, soske jon na vakeren romanes, ajse terne džene.

No.

On na kamen [te vakeren...]

Jenomže ... bo pe...

-bo na kamen...

Ha

-sar o Levočaka te vakeren.

No. Jenomže sako, ko hino Rom, tak prindžarela, či sal Levočakos nebo na sal právě pal koda, sar vakeres, bo on igen gijaven, on vakeren rychle a gijaven.

Mhm.

No a amen vakeras prostě jako zčeštile už, víš co, my třeba, co chodíme. Jako taky na vakeras avri, že bo peske vakerahas jako romanes, spíš taky gadžikanes, no.

Mhm.

Ale de vo to, že džanas...

Mhm mhm.

-no. Že te vareso kampil- Marku! Že te- že te dareso kampil, že peske dokazinas prostě te phenen romanes, no.

Mhm mhm. Ačhilas pes, hod' jako na vakerehas, hod' na vakerehas calo d'ives romanes?

Abo duj d'ives romanes? Ačhel pes kavka.

[No ale]

Abo hin __ hod' sako d'ives vakeres romanes gadžikanes?

Ne, me na vakerav sako d'ives romanes, ale ... sako d'ives phenau aspoň dareso. Protože me vakerau cigánsko česky. Me phenau třeba...

Phenes lav varesavo.

Phenau romano lav třeba andr- oda, no.

Ale...

Ale jako souvislou větu, oda moc na phenau.

Bo__ vakerel varekaha romanes. Hin oda sako d'ives abo oda hin ča [jekhvar kurkeste]

Ne, me spíš rado šunau, te vareko třeba te miri daj nebo vareko vakerel varekaha avri nebo třeba bešen varekaj, tak rado le šunav, sar on vakeren, bo oda pes feder šunel.

Mhm.

Oda kajso jakože- jak pohádka třeba mi to přijde. No ale me korkori jako aňi už na, no.

Mhm. Tut hin baba, na, mek, so vakerel ro- ro- romanes.

No tak oj vakerel skoro ča romanes. Ona ani moc neumí česky. Jako džanel, ale oj vakerel právě česky tak úplně, jako že je tam úplně cejtít ta romština, víš, jakože na džanel moc mištes, oj hiňi phuri, no.

A ko terne, ňisave terne avka na vakeren čechikones, sar, ehm, sar tiri baba?

So?

Hod' tiri baba...

Vakerel ča romanes.

Vakerel- vakerel ča romanes a čechika lake na del- na- na džal

Na džal lake. Mušinel jako te varekaj kampil te džal te cinen chaben nebo tak mušinel ale jako dičhol pre late, že nane la kajsi bohato slovní zásoba /smích/.

Mhm.

No.

So prindžares terne- terne Romen, ta lenge džal perfekt te vakerel če- čechika [bo hin the kajse, so...]

No jako džanen, džanen te vakeren jako čechikanes, ale dičhol pre lende, že třeba na džanen auka sar- sar me nebo amen, so phiras andre škola. Od' me peske duminau, že amen jako sam kajse jakože- na kamau te phenen god'aveder, ale ... jako třeba že me džanau, že džanau feder gadžikanes te vakeren, než třeba vareso čha kadaj. Jako nevím přímo kdo, ale on vakeren omezeně, jon na džanen ajci but gadžikane ... slova sar me třeba, no.

Mhm mhm mhm.

A varese mek ga- Roma keren pestar, že vakeren gadžikanes, ale dičhol, že len hin romano přízvukos, víš, ale hlavně že pestar keren...

The kajse terne?

No, tak oda sako lendar asal jako, te on džal andro kramos a kerel (napodobuje přízvuk):

"Dobrý den," jako víš jak... Dyť to napodobujou všichni vlastně. Dyť te keren romane vtípy, ta- keren, sar avel třeba o Dežis a kerel: "Dob...", to každej právě napodobuje, že o Roma na džanen te vakeren daresave mištes gadžikanes, ale jako spíš džanen, ale koda přízvukos furt

od'a hino koda romano. A me na džanau právě jestli man hin tiš koda přizvukos, ale me peske duminau, že ani ne- ani ne tak sar len právě. Protože te me len šunav, tak me len korkori zadarau, že on třeba phenen- but vičinen a kajse d'ivno, no.

Mhm.

Te vakerla gadžo a te vakerela Rom, so duj gadžikanes a me len na dikhava, ča šunava, tak prindžarava, že koda hino Rom a koda na.

Mhm. Šun, o Janču mange phend'as, hod' jov vakerel romanes, me les na šund'om ňikana te vakerel romanes.

Ov vakerel romanes, ale ov peske olestar furt kerel jakože sranda. Me džanau, že ov džanel. Protože- třeba darekana- amen spolu phirahas dřív avri. Ou phirlas právě amenca, so amen samas. Tak ou amenca phirelas avri a te varekaskeri daj třeba vareso phenlas peskre čhavoreske, tak ov džanelas sa.

Mhm mhm

Takže rozuminelas, ale ov spíš hino kajso, že pes ladžal te vakeren romanes.

Mhm mhm

Ov pes ladžal jako vaš oda.

Ta vaš oda leske [na džal, abo...]

No právě.

Abo džal leske, šund'al les?

Šund'om, leske jako džal, ale ou kerel ... Ou kerel korkoro, že na džanel, nebo já nevím, třeba to tak není, ale mně to tak přijde, že ou třeba phenel- phenel normální věta cigánsky a schválně koda posledno slovíčkos phenel špatnones. Že třeba phenel od'a třeba mužsko rodos a ou phenel jakože romikano, že- a me peske duminav, že ou jako kerel korkoro, no. Jako na džanau, třeba na, třeba imar sar amenca dlouho na phirel avri jako dži kada, tak třeba právě ho ovlivňind'a koda Karlinos, bo od'a savore Roma, sar tu phend'al, na kamen te vakeren kvůli koda Levočaka. No tak třeba ou tiš kada na kamel, bo pes daral, že peske vareko duminela, že hino Levočakos, no.

Tu pal koda- tu pal kada tiš šund'al, pal oda Levočaka, pal o Karlinos, abo o šund'al perširaz mandar?

Ne, koda šund'om perši raz tutar, ale jako me džanav but Levočaken. Jako na- na kamau leha te aven do styku, ale podle vidění. Protože on hiňi jekh romaňi zabava andro Karlin - Harlem. Džanes?

Na džanav, ale šund'om pal oda ____

A od'a phiren sama Roma.

Mhm.

Ale kanakes poslední dobou od'a phiren but Levočaka.

Mhm.

No oda jako ... imar amen Roma, so sam kdarig pes od'a na ciřinas auka mištes, bo on prostě but pijen a- hin len jako- hin len jino mentalita než amen třeba. Amen imar kala Roma sam zvikla pre černo hudba, né, savore- sako Rom tuke phenla Stí- Vondr a tady todlencto a on na, on přímo kola rom- romane čardaša a kada. No a imar but terne čhave pr- oda na džanen te khelen.

Aha aha.

A on právě od'a khelkeren, pijenkeren, no a kala Roma Prahatar ča bešen a dikhen a sako peske phenel, že ladž, ne.

Aha.

Tak proto asi na kamen...

Že oda trapno.

No no, proto asi na kamel te jen stejne sar on.

Ale hin kola čhave, so- so kauka phiren kade pre buči, abo on adaj dživen imar?

Ne, on vždycky aven auka třeba na půl roku nebo kauka varesar aven pre bu'í, no. Ale většinou aven kola sama, ale hin třeba imar kade fajti imar varesave, třeba kade hin varesi **cetka**, no a ke late avel třeba dvacet murša.

Mhm.

No a keren kade třeba- (ukazuje k oknu) sar perel brišind- a hine kade třeba trin štar čhon, pak džan khere jako te bičhaven o love kada, no a palis třeba aven va__ jekh čhon pale, no Ale on aňi na mušinen te vakeren, ale imar lengeri moda a savore imar prindžares, že hine Levočatar.

Bo on savore - savore o knírki, hine ciknore, jo, on peske urena tepláky s pruhama a andr- oda košile a klasický boty.

Aha aha.

Víš, že prostě paš o Roma kada- o Roma hine but- kala terne hine but pro renti, ne.

Mhm.

Jakože prostě o Roma klasika je u nich ošoupaný džíny, naiky, prostě tričko na tělo nebo todlencto, ne, kožený bundy, no a te aven kala pal o Slovensko- ale mange len hin pharo, protože on hine čorore, tak on proto nane třeba kajse renti, on __ třeba bo kamenas pes auka te uren, ale len pre oda nane, bo o love mušinen te bičhaven khere pro Slovensko. Tak právě len hin kola tepláky, normální třeba bokanči a třeba varesi košile kitkovano, tže on rado kitkimen a kauka, ne. No a dycky kala lendar asan, ne, jakože: "Jé, dikh, kada," ne, no ale jako [mange len hin ...]

Na vakeren jekh avreha?

Ale tak jo jako, nevím jako jak sar oda hin andre Karlina, ale kade jako- amen jako na keras, že bo lendar kerahas, že andro jakha třeba bysme řekli: "Jé, dikh pre tute," nebo kada. On třeba phučen a phenen: "Sar pes dochudeha kadaj," nebo kauka, tak amen lenge phenas sar ... Nebo on vždicki phučen právě: "Kaj hin kadej romaňi zabava?" Tak amen savore bičhavas andro Karlin, ne. Bo od'a hin jako jeđino zabava právě.

Čačes?

-romaňi, no. Pajis hin mek jekh andro Kyje, ale oda igen dur, takže...

Mhm

Kada hino jakože pašes(?), tak **vaš oda** phiren savore od'a, no.

Kyje oda hin pašeder, na?

Savi?

Kaj Kyje- kaj o Kyje?

Kyje - za Černým mostem.

Oh, aj, me mišlinav- aaa, oda fejs dur.

No právě.

Šun t- tu šunes Gypsy.cz, ne?

No.

Sar leske achal'os? Nebo sar leske rozumines? Oda, so j- jov gil'avel?

No...

Tu džanes romanes, me džanau kavka, hod'...

No me leske rozumina savoro, protože ou vakerel přímo, ehm, kodi řeč- paťi- jak se řekne řeč?

Čhib, duma.

No ou vakerel přímo kola čhibaha, so vakeras jako amen, no.

Mhm.

Takže me leske rozuminau savoro.

Aha. Mange kavka šund'ol, hod' sar te bi kerelas varesave, džanes- phagerd'i duma abo sar te phenel.

No protože oda- prtože ou- i te gadžo re- repinela gadžikanes...

Mhm.

-tak tiš kerel jakože kauka, kaja pes te riminel, tak trošku poupravinel.

Mhm mhm.

No tak ou kerel kauka andre romaňi čhib tiš, no ale jako pochopines olestar, so kamel oleha te phenen, no.

Mhm mhm. Ta tu- avka tuke džal andro kan a achal'os.

No te poprvý šund'om, tak taky ne.

Aha aha.

Te ča šund'om, třebas chalovlovlovlo / =blablabla /, že to, ale te peske mukhena podruhy potřetí, tak imar jako džanas, pal soste vakerel, no.

Aha. Oda hin- džanes, kana sikh'os aver čhib, ta hin duj- duj kajse veci, so na achal'os sig - oda hin sar vakeren o čhave.

No, ha.

Oda hin te vakeres anglicky ____, ta te achal'os le čhavage sar vakeren, ta- ta imar džanes,

No

Ta imar džanes ____

No to jo, no.

No a palis kajse sar hin rep abo kajse ...

Andro gija, no, andro gija, hino igen pharo, no... Aaa- s- oda /můj sešit s otázkami/?

Oda nič, me pisind'om kade vareso so te phučel, ale me imar phuč'om. Mhm. Mištes, vakeras.

No akanakes zabis- jo! Že me te varekana šnau varesave třeba romane gija avre, tak taky na džanau, pal soste hine. Třeba jako chudau třeba la vjetatar třeba půlka tři čtvrtě, ale stejně na džanav přesně pal s-oda hin, bo but lava na džanau.

The kajse pal- pal o Slovensko?

Ne, pal o Slovensko hine feder, protože odi jako feder rozuminau, achajou, protože oda amari čhib pal e Slovensko, ale třeba kola vlachikane, tak oda na džanau vůbec, oda ča pár slovíček, so hine podobna amare, anebo imar so šund'om avren- jako čhajendar že s- oda hino, no.

/kolem prochází kluk /raklo/, asi tři roky, dívá se zblízka s otevřenou pusou na Eriku, nerozumí jí/. No, sar dikhel! Takže to, ale igen bo kamas te džanen právě vlachinski, protože mange pes zdel šukareder než amari.

Prindžares vare- varesavo Vlachos- varesave Vlachos?

No jekhes, no, ale ou imar (a)kanakes jako- hino na tom hodně špatně. No me aňi na džanau, so leha hino.

__ drogi, abo...

No me na džanau, me les jako. Amen phirahas pre jekh odpolední diskotéka, ne, taky romaňi, no a ou od'a phirlas amenca, furt amenca vakerlas, bavinlas pes amenca, že sas lacho, ale pak imar samas phureder, tak od'a na phirahas, takže imar les vubec na dikhahas. Až potom me sar somas phari, tak les dikhjom a sas les- ehm úplně šuko sas, kajse bala prostě že, no amen lestar phučahas jako jestli kidel a ou že ne, že na kidel, že kada kada, no a imar pes leha na bavinlas jako vubec.

Mhm. Amen kamahas la Ivetaha te kerel kajso pořados andre Rota...

/zvoní mobil; pauza/

No a tu bešes nadur, na, odarig?

No me bešav paš o Palačakos od'a tele, no.

Aha, ta pre aver brehos?

Ne, pre kada, ale vlastně džau le Andělostar celo Lid'icko pěšky. A on hi- hin od'a rozkopimen, že našti džau pre tramvaj, takže nane man deštnikos, nane man nič, ta kaj ou...

Mhm, the man nane ale ... metro.

Ale tak te bo man na sas o cikno, tak on bo mande tiš na vičinenas, vid'.

Mhm.

Jako on pre mande imar, ne imar som phuri, to, ale ou hino cikno, no, tak kvuli leste.

